

Signe Vagle

Hverdagsforankrede praksiser

**Barnevernsarbeiderens erfaringer
med familiesamtalen i barnevernet**

Masteroppgave i familiebehandling

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Forord

Jeg vil takke barnevernsarbeiderne i denne undersøkelsen som ga meg mulighet til å utforske mitt engasjement i barns deltakelse i familiesamtalen. Min takk går også til barn og familier jeg har møtt som har bidratt til å utvide min forståelse, samt alle gode refleksjoner sammen med tidligere kollegaer. Min veileder, Wenche Bekken ved Høgskolen i Oslo, har vært til stor hjelp og inspirasjon i å stadig bringe meg videre med gode utforskende spørsmål. Jeg vil også takke mine barn for all visdom de har delt med meg. Denne studien hadde heller ikke vært mulig uten uforbeholden støtte fra min kjære mann og gode venner.

Masteroppgave i familiebehandling

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsfag

Innhold

Forord	ii
Sammendrag	v
Abstract	vi
1 Innledning.....	1
Bakgrunn for valg av tema	1
Presentasjon av problemstilling.....	2
Oppgavens struktur.....	2
2 Utdyping av kunnskapsfeltet, tidligere forskning og begrepsavklaringer.....	3
Deltakelse	4
Barnesamtalen	6
Familiesamtalen og familierapi	7
Barn i familierapi	9
Barn som aktør.....	11
3 Teoretiske perspektiver og posisjonering.....	13
Kunnskap – en samskapt virkelighet	13
Familierapi- et systemisk perspektiv	14
Nøytralitet	15
Maktperspektiv	16
4 Metodiske tilnærminger	19
Livsformsintervju – en utforskende metode.....	19
Utvalg og deltakere	21
Intervjuprosessen	22
Erfaringer og utfordringer	23
Kunnskapens pålitelighet og troverdighet	24
Forskningsetiske overveielser.....	25
Analysemåte	26
Transkripsjon av intervjuene.....	26
Analysemåte av innsamlet materialet	27
5 Presentasjon og drøfting av hovedfunn	28
Familiesamtalens kontekst.....	29
Hvordan og hvor?	29
Hvem deltar i familiesamtalen?	30
Barnevernets mandat.....	33
Samtalepraksiser	35

Masteroppgave i familiebehandling

Ulike former for barns deltakelse	38
Utforskning av hverdagsliv	38
Anerkjennelse	43
Tid og felles fokus- leker og aktiviteter i samtalen.....	47
Familiesamtalens funksjon	48
Nye perspektiver og endringsmuligheter	48
Åpenhet, samarbeid og endring	50
6 Oppsummerende sluttdiskusjon	51
7 Avslutning	55
Referanser.....	a
Vedlegg: Informasjonsskriv og samtykke.....	c
Vedlegg: Brev fra personvernombudet	f

Sammendrag

Denne studien er kvalitativ og tar utgangspunkt i barnevernsarbeiderens erfaringer med familiesamtaler i barnevernet. Formålet med undersøkelsen er å få mer innsikt i hva som kan kjennetegne profesjonelle praksiser knyttet til bruk av familiesamtalen i barnevernet.

Analysen av materialet er fortolkende og gjøres ved hjelp av systemisk perspektiv fra familieterapi og makt som teoretisk perspektiv.

Studien viser at barn lettere deltar i familiesamtalen ved at barnevernsarbeideren snakker *med* barnet *om* barnets konkrete hverdagsliv. Et annet sentralt funn er at barnets deltakelse i familiesamtalen bringer nye perspektiver og endringsmuligheter for både barna og omsorgspersonene. Undersøkelsen viser at samtaler mellom barn og foreldre og barnevernsarbeideren bidrar til åpenhet og sammenheng for barnet, og at barnet utvikler sin forståelse og synspunkter gjennom familiesamtalen.

Det drøftes muligheter og dilemmaer ved bruk av familiesamtalen og barnesamtalen og hvordan de strukturelle rammene i barnevernet kan påvirke dette. Det settes spørsmålsteget ved om bruk av manualbaserte samtaleformer kan redusere en utforskende praksis av barns deltakelse i familiesamtalen.

Abstract

The theme of this study is children's participation in family sessions within the context of the Child protection services in Norway.

It is a qualitative study based on the child protection worker's stories of their experiences with family sessions, meetings with parents and children together in the same room.

The purpose of the survey is to gain more insight into what may characterize professional practices related to the use of family sessions in child protection.

The analysis of the material is interpretive and done using systemic perspective of family therapy and power as theoretical perspectives.

The study shows that children easily participate in family sessions if the child protection worker talks directly with the child about the child's specific everyday living. Another key finding is that the child's participation in family sessions brings new perspectives and change opportunities for both children and caregivers. The survey shows that conversations between children, parents, and child protection workers contribute to the transparency and may give some consistency for the child, and that the child develops their understanding of the situation they are within.

The thesis discusses the possibilities and dilemmas using family sessions, and how the structural and legal framework of the Child protection services can affect this.

It is questioned if the use of manual-based conversation forms can reduce the practice of children's participation in family sessions.

1 Innledning

Bakgrunn for valg av tema

Barnevernet har tradisjonelt hatt hovedfokus på foreldresamtaler. I de senere år er fokus rettet mot barnesamtaler da barnevernet har hatt utfordringer med å gi barnet en egen stemme i form av tilrettelagte samtaler. Dette har vært i tråd med at barn i økende grad blir forstått både faglig og politisk som aktører med egenskaper og rettigheter til å påvirke sin egen utvikling og situasjon jamfør den internasjonale barnekonvensjonen og revidert norsk barnevernslov som trådte i kraft 2014 (Øvreeide 2009; 2000). Også etter bestemmelser i barnevernloven fra 2003 har barn og unge hatt rett til å bli hørt og få si sin mening, og det skulle legges vekt på barnets synspunkter (Seim 2014). Forskning viser det har vært vanskelig å gjennomføre i praksis (Gulbrandsen 2014b; Jenssen et al. 2014; Aas 2013; Slettebø og Seim 2007; Strandbu 2011; Ulvik 2015). Det nye i revidert barnevernslov er en overordnet bestemmelse i § 4-1 om barnets beste som lyder: «Barnet skal gis mulighet til medvirkning og det skal tilrettelegges for samtaler med barnet». Dette representerer ikke noe nytt, men understreker barns rettigheter, og det åpner for samtaler med et bredere formål; samtaler med barn om å forstå sin situasjon og sin historie, det som kan kalles meningsarbeid (Seim 2014).

Flere peker på at samtalen med barnet og voksne barnet er avhengig av, er et viktig middel for at barnet skal bli hørt (Johnsen og Torsteinsson 2012; Strandbu 2011; Øvreeide 2009).

Familiesamtalen kan bidra til at foreldre ser og hører barnet sitt på andre måter enn hva de vanligvis gjør hjemme. Dette kan være helt avgjørende for barnets omsorg og utvikling (Øvreeide 2009, 11). Med bakgrunn som klinisk sosionom og familieterapeut har jeg i min praksis blitt opptatt av hvordan barn blir lyttet til. Jeg har erfart hvordan barn blir hørt og ikke hørt i familiesamtaler. Jeg har også vært nysgjerrig på hvorfor mange i praksis deler barn og foreldre opp i atskilte samtaler framfor å ha barn og foreldre i samme rom. Min erfaring har vært innenfor kontekster som barne- og ungdomspsykiatrien, forebyggende arbeid og barnevern.

Strandbu (2011) peker på behovet for strukturerte samtaler for å sikre barnets deltakelse. Sett utfra min praksis i barnevernet, synes familiesamtaler med barn og foreldre i liten grad brukt som en strukturert samtale mens det synes mer vanlig å være på hjemmebesøk å *observere* foreldre og barn sammen. I familieterapi er derimot familiesamtalen sentral. Nilsson og Trana (2000) mener at familieterapi-litteraturen inneholder lite om barn i familieterapi. Johnsen og

Torsteinsson (2012) viser imidlertid til flere undersøkelser om barn i familierapi. I mine søk fant jeg lite litteratur om å møte barn og foreldre i samme samtale i barnevernet.

Dette er bakgrunnen for min nysgjerrighet på hvordan profesjonsutøvere forstår barnet som aktør/deltaker i en familiesamtale. Jeg har ønske om å utforske noen erfaringer fra praksis om familiesamtaler i barnevernet med de muligheter og dilemmaer dette kan innebære.

Familiesamtalen kan være en supplerende tilnærming til andre samtaleformer i barnevernet som barnesamtalen og foreldresamtalen. Mitt tema handler om hvordan familiesamtalen i barnevernet brukes som middel for at barn skal bli hørt og forstått av profesjonsutøvere og sin familie. Samtaler med barn i en familiesamtale vil kunne være en tilnærming med et bredere formål i barnevernet. I familiesamtalen gis barnet mulighet til å utforske sin situasjon og sin historie *sammen* med sine nære omsorgspersoner.

Presentasjon av problemstilling

Formålet med undersøkelsen er å få mer innsikt i hva som kan kjennetegne profesjonelle praksiser knyttet til bruk av familiesamtalen i barnevernet og derigjennom bidra til å styrke bruk av familiesamtalen i barnevernet.

Sentrale forskningsspørsmål i oppgaven vil være:

Hvordan erfarer barnevernsarbeidere at barn blir hørt og forstått i familiesamtaler?

- Hvordan tilrettelegger barnevernsarbeideren familiesamtalen slik at barnets erfaringer og synspunkter blir hørt?
- Hvordan blir barnets egen fortelling synliggjort i familiesamtalen?
- Hvilken funksjon sier barnevernsarbeiderne at familiesamtalen har?
- Hvordan beskriver barnevernsarbeiderne familiesamtalen som en gjensidig samarbeidsprosess mellom de involverte?

Oppgavens struktur

I kapittel 2 vil jeg utdype kunnskapsfeltet med å presentere tidligere forskning på barn i familierapi og hvordan barns deltakelse blir forstått faglig og politisk som aktører og deltakere med egenskaper og rettigheter til å påvirke sin egen utvikling og situasjon. Dette er hovedsakelig forskning innenfor familierapi og barnevern. Her utdyper jeg også begrepene familiesamtalen og barnesamtalen.

I kapittel 3 vil jeg presentere deler av min viktigste teoretiske referanseramme. Dette er systemisk perspektiv og makt som perspektiv. I kapitlet vil jeg tydeliggjøre min vitenskapsteoretiske posisjon.

I kapittel 4 viser jeg hvordan jeg har forberedt, gjennomført og analysert intervjuene. Troverdighet og pålitelighet og etikk vil bli diskutert i samme kapittel.

I kapittel 5 presenteres og drøftes hovedfunnene fra intervjuene med barnevernsarbeiderne.

I kapittel 6 og 7 har jeg en oppsummerende sluttdiskusjon, og det vil bli lagt vekt på hvilke implikasjoner dette kan ha for praksis.

2 Utdyping av kunnskapsfeltet, tidligere forskning og begrepsavklaringer

Jeg bruker tidligere forskning fra barnevernet, barne- og ungdomspsykiatrien, voksenpsykiatrien og familievernet. Denne forskningen har jeg brukt for å vise at studien er overførbart for alle som kommer i kontakt med barn og unge. Forskning er valgt bredt fordi det er skrevet forholdsvis lite om barns deltakelse i familiesamtaler i barnevernet, men derimot mye om barns deltakelse.

Forfatterne i boka «Barns deltakelse i profesjonell praksis» (Gulbrandsen red. 2014: 30), påpeker at til tross for at det skulle ligge til rette for barnas medvirkning, viser forskning at barns mulighet til innflytelse og medvirkning i egen sak ikke er tilfredsstillende i praksis. De henviser til norske studier som fram til i dag konkluderer med at barnevernet i liten grad snakker med barn og unge, og de viser til Helsetilsynet som i 2012 rapporterte manglende rutiner for å snakke med barn (2014b, 31-32). Manglende rutiner for å snakke med barn er også gjennomgående i studier fra de andre nordiske landene. Barnets perspektiv i saksdokumenter i barnevernet er også lite synlig (2014b, 32).

Forskningen viser at saksbehandleres manglende kunnskap, ferdigheter og kompetanse i det å snakke med barn kan skape barrierer for barns deltakelse (Gulbrandsen 2014a). Forfatterne syns dette er overraskende fordi det i utdanningene av sosionomer og barnevernspedagoger lenge har blitt lagt vekt på å utvikle kompetanse i det å snakke med barn. I tillegg er det gjort en rekke forsøk i samarbeid med praksis de siste 10-15 årene for å styrke barnevernets kompetanse og å øke barns muligheter til deltakelse og medvirkning i kontakt med barnevernet (Gulbrandsen 2014a, 33). Barnevernets strukturer kan være en årsak til barnets

reduerte deltakelse. En sentral del av barnevernets praksis er programmer som Multi Systemic Therapy (MST) og Parent Management Training (PMTO), som er rettet mot å styrke foreldrenes autoritet og ferdigheter, hvor barn og unge i liten grad blir involvert (2014a, 33). Disse programmene fortsetter fra sentralt hold til tross for barns rett til deltakelse er styrket. Kvellos modell for undersøkelse i barnevernet som gjennomføres over hele landet, har en mal for kartlegging av barn i risiko. Forfatterne mener det er utydelig hvordan barnets rett til deltakelse skal gjennomføres i denne modellen. Til tross for barns rett til deltakelse er styrket, fortsetter programmer fra sentralt hold som ikke er basert på barns deltakelse og medvirkning.

Deltakelse

Strandbu (2011) forstår deltakelse som ...» engasjement i og kommunikasjon og samhandling med barn, der siktemålet er å oppnå forståelse av barnets opplevelser, uttrykk og meninger. Deltakelse innebærer at omgivelsene forholder seg til og søker å forstå hva barnet uttrykker i de sammenhenger der barnet inngår.» (2011:81) Hun skriver om familieråd i barnevernet der hun diskuterer myndiggjøring av familien og deltakelse for barn som to sider av samme sak. Familieråd er en beslutningsmodell når viktige avgjørelser skal tas, og jeg mener den kan forstås som en form for familiesamtale. Barnevernsarbeidernes erfaringer med familiesamtalen i undersøkelsen skiller seg fra familieråd ved at en bestemt beslutning ikke er et uttalt formål med samtalen.

Barns deltakelse som rettighet er stadfestet i FN's barnekonvensjon, i norsk lov om barneverntjenester og barneloven (Gulbrandsen 2014a; Strandbu 2011). Barns rett til medvirkning i egen sak har vært sentralt tema i barnevernet helt siden barnevernloven ble vedtatt i 1992 med barn over 12 år sin rett til medvirkning. Strandbu (2011) hevder det ikke er behov for flere regler, men det er behov for ny og endret praksis. Hun peker på en mangel på strukturer og rammer for å realisere barns deltakelse. Behovet for en ny og endret praksis understøttes også av andres forskning i barnevernet (Slettebø og Seim 2007; Gulbrandsen 2014a). Strandbu (2011) mener familierådsmodellen foreløpig er det eneste møtet der barnets deltakelse har en naturlig plass i barnevernet. Hun med flere konkluderer i en artikkel om saksbehandlers dilemmaer, at familierådsmodellen må videreutvikles med krav til meningsarbeid i samarbeid med barnet i forberedelsene til familieråd (Jenssen et al. 2014). Hovedutfordringen er balansen mellom barnets rett til både medvirkning og beskyttelse

(2014). Denne studien kan være et bidrag i videreutvikling av strukturerte samtaletilnærminger der barnevernsarbeideren tilrettelegger for barnets deltakelse.

Barns deltakelse og medvirkning i barnevernet kan forstås som medvirkning i undersøkelse og beslutningsprosesser. Deltakelse kan også forstås som å ta del i bestemte aktiviteter og sosiale samspill (Gulbrandsen 2014b). Denne undersøkelsen vil dreie seg om deltakelse i familiesamtalen. Barnets deltakelse her skjer i samspill med sine omsorgspersoner og eventuelt andre viktige voksne, søsken og profesjonsutøvere. Det er sentralt hvordan barnets hverdagsliv og opplevelser kommer til uttrykk i denne samtalen. En deltakelse kan først og fremst bli reell når den voksne snakker *om* barnets hverdagsliv *med* barnet. Hvordan barnevernsarbeideren kan hjelpe barnet til å forstå sin livssituasjon og skape mening i en vanskelig hverdag, og på hvilken måte barnet får mulighet til å vise fram sine ressurser i samtalen. Dette er sentrale spørsmål når barns deltakelse i familiesamtalen skal ivaretas.

Som beskrevet i forskningsspørsmålene, ønsker jeg å utforske hvordan profesjonsutøveren, barnet og de voksne i familiesamtalen gjør et meningsarbeid som en gjensidig samarbeidsprosess (Gulbrandsen, Seim & Ulvik 2012). Dette kan forstås som hvordan de er i dialog med hverandre. Meningsskaping kan blant annet gjøres ved at profesjonsutøveren utforsker konkrete hverdagshendelser og erfaringer sammen med barnet og de voksne. På den måten kan barnet utvikle sin forståelse og synspunkter og kan stille spørsmål og søke informasjon. Slik blir barnet deltakende og medvirkende jfr. Barnevernloven: «*Barnet skal gis mulighet til medvirkning og det skal tilrettelegges for samtaler med barnet*» (§ 4-1).

Ulvik (2015) skriver om at samtaler med barn i barnevernet kan ha ulike hensikter. Det kan være for å avdekke problemer, informere barnet om noe som skal skje, hjelpe barnet i å hente fram deres erfaringer eller utforske barnets synspunkt på sin egen situasjon. Hun mener at barns synspunkter ikke kan forstås ferdig produkter. Barns og voksnes synspunkter er tvert imot skapt i samhandling med andre mennesker, så vel barn som voksne. Det blir derfor viktig å fokusere på prosess i de ulike samtaleformål barnevernet har med barn og foreldre.

Barnets rett til å bli hørt og å være deltakende kan også gjøres gyldig i en familiesamtale i samhandling med sine omsorgspersoner. Johnsen og Torsteinson (2012) skriver om barns erfaringer i familierapi, og at det har vært stilt spørsmålstegn ved om barn og ungdom nødvendigvis opplever det å delta i familiesamtalen som bra for dem. Dette har blant annet vært knyttet opp til om det blir for mye voksenprat for barna som deltar. Mæhle (2000) understreker hvor lite familierapi blir brukt som tilnærming i barne- og ungdomspsykiatrien

til tross for at familieterapeutiske intervensjoner er anbefalt tiltak for mange av de problemene barn og ungdom strever med. Johnsen og Torsteinsson (2012) ønsket å finne ut om det er noen grunn til denne reservasjonen mot lite bruk av familiesamtalen. De har lett igjennom alle undersøkelser som har spurt barn og ungdom om hva de synes om å delta i familiesamtaler. Disse undersøkelsene gir et grunnlag for videre arbeid med å inkludere familiesamtaler som et vesentlig bidrag til den terapeutiske verktøykassa. Barna viser at deltakelse i familiesamtalen får dem til å oppleve seg som viktige bidragsytere til familien sin, og til å ønske å bidra til å løse problemene familien står overfor. I barneverntjenesten er det tatt i bruk barnesamtalen for å høre og forstå barnet.

Barnesamtalen

Det har spesielt vært fokus på å øke kunnskap om barnesamtalen og bli trent opp i den metodiske barnesamtalen. Her har Gamst (2011) vært en sentral bidragsyter. Hun henviser til en vitenskapelig basert samtalemetodikk for barn; strukturert og manualbasert. Hennes metode (Den Dialogiske Samtale Metoden, DCM) mener hun er særlig godt egnet i undersøkende og avdekkende samtaler og bekymringsamtaler om vanskelige temaer som angår barns liv. Denne samtaleformen er allikevel først og fremst rettet inn mot å avdekke overgrep og omsorgssvikt. I denne samtaleformen snakker man direkte med barnet alene uten foreldrene.

Barne- og likestillingsdepartementet har utgitt en instruksjonsvideo og et veiledningshefte, «Snakk med meg» som er rettet mot å snakke med barn i barnevernet (Ulvik 2014, 66).

Mobråten skrev denne veilederen i 2009 (Hareide 2011, 11). Den er basert på Øvreeides (2009) utviklingsstøttende prinsipper i samtaler med barn og Gamst (2011) sin dialogiske samtalemetode. Det som jeg refererer som «Barnesamtalen» bygger på disse to forfatterne og er lansert i barneverntjenesten.

Øvreeides prinsipper som han omtaler som en dialogisk prosess er: 1. Følg barnets initiativ og oppmerksomhetstilstand 2. Tilfør noe relevant og nyttig for barnet 3. Gi rom for barnet så det kan organisere seg 4. Skap rytme og turtaking i samtalen 5. Ta tydelig ledelse og struktur for samtalen (2009, kapittel 4).

Flere understreker viktigheten av å ha med viktige voksne i samtaler med barn (Nordenhof 2008; Øvreeide 2009; Strandbu 2011). Øvreeide har kunnskaper og metoder til hvordan vi kan møte barnet gjennom dialog, ikke bare med barnet, men også med de mest

betydningsfulle voksne i barnets liv, foreldrene. Han mener at samtaler med barn dreier seg om å bli forstått, støttet og beskyttet i sine viktige relasjoner. Barn er avhengig av relasjonen til sine foreldre. Dette påvirker hva barnet kan si, men påvirker også hvordan de forstår sine erfaringer. Øvreeide snakker om hvordan foreldrene indirekte er tilstede med det *trede Ansikt* (2007) når profesjonelle har samtaler alene med barn og kanskje i enda større grad enn når foreldrene er tilstede i samtalen. Denne erfaringen har bidratt til at han i større grad understreker viktigheten av å ha viktige voksne med i samtaler med barna Øvreeide (2009, 11).

Slik jeg forstår Ulvik (2015, 205) kan Gamst (2011) sin samtalem metode sees som en etterforskning i å framskaffe fakta , mens familiesamtalen først og fremst er en utforskende samtaleform. Jeg vil nå utdype familiesamtalen og tidligere forskning på barn i familierapi.

Familiesamtalen og familierapi

Familiesamtale og familierapi brukes litt om hverandre i faglitteraturen. Jeg vil ta utgangspunkt i følgende definisjon av familierapi når jeg skriver om familiesamtalen. I denne definisjonen framheves dialogen med betydningsfulle andre mennesker:

Familierapi handler om hvordan problemer kan forstås, meningen problemene har fått, hvorfor problemer opprettholdes og hvordan de kan løses. Dialogen med betydningsfulle andre mennesker kan være nødvendig for å løse problemer, eller for å se og konkretisere nye muligheter og ressurser hos den enkelte eller i relasjoner (Johnsen og Torsteinsson 2012, 12)

Familierapien har fokus på en forståelse av psykiske problemer som problemer *mellom* mennesker, og ikke problemer *ved* det enkelte individet. I familierapi er relasjonene det sentrale. I relasjonene blir symptomene opprettholdt, og her ligger muligheten for forandringer og løsninger. Den voksne som barnevernsarbeider eller foreldre, et søsken eller annen familie, definerer problemet hos barnet eller ungdommen og bidrar til å skape barnets identitet. Familierapien bidrar til å redusere skam og skyldfølelse hos det enkelte familiemedlem da familierapien retter fokus på familien som bestående av relasjoner hvor problemer er noe vi alle er sammen om å dele. Familierapien inviterer på den måten til et fellesskap (Johnsen og Torsteinsson 2012). Et ofte stilt spørsmål blant familierapeuter er om vi ikke på den måten bare overfører skyld fra individet over på foreldrene eller hele familien. Familierapifeltet har forholdt seg ulikt til dette, som for eksempel å samtale med barn og foreldre adskilt /eller at årsakstenkningen erstattes med å tenke hvilken effekt de enkeltes handlinger har på hverandre. Flere systemiske familierapeuter har vært opptatt av hva den

enkelte *viser* ved sin atferd og normalisert barnets symptomer som naturlige reaksjoner på en belastende *situasjon* framfor å fordele skyld over på foreldre eller hele familien. Både terapeuter, barnevernsarbeidere og foreldre kan ved sine beste intensjoner bidra til å opprettholde problemer. Familieterapien har fokus på at familien som oftest representerer en ressurs i forhold til å løse disse problemene. Familieterapi blir brukt fordi det virker i forhold til mange av de problemene barn og unge sliter med (Johnsen og Torsteinsson 2012; Mæhle 2000). Uansett årsak gir det mening å være sammen for å løse problemer og kunne dele bekymringer sammen i et fellesskap. Denne forståelsen av relasjoner gjør det også viktig i individuelt arbeid å ha dette blikket på relasjoner selv om de fysisk sett ikke er tilstede i samtalen (Boscolo og Bertrando 1996).

I et systemisk perspektiv er det en sentral idé at alle familiemedlemmer gjensidig påvirker hverandre og derfor er det naturlig for en systemisk familieterapeut å invitere alle i familien til en familiesamtale for å synliggjøre at de enkelte familiemedlemmer kan ha ulike opplevelser (Johnsen og Torsteinsson 2012). Familieterapi har imidlertid tidligere blitt kritisert for å bare vie familien som system oppmerksomhet og ikke individet i systemet (Wilson 1998; Mæhle 2000). Barna er blitt snakket *om* og ikke *med*. Mæhle (2000) mener det er tre sentrale barnespesifikke tema for barn i familieterapi: barnet som aktør, barnet som individ og barnets tilknytningsrelasjoner.

Søftestad (2007) skriver i sin artikkel om familieterapi i en barnevernkontekst viktigheten av at den profesjonelle i samtaler mellom barn og voksne har et ansvar for å understreke at det er forskjell på barns og voksnes verden og virkelighetsoppfatning og at de har ulik grad av ansvar. Systemisk familieterapi har blitt kritisert for å ikke ta nok hensyn til forskjellen på ulik grad av ansvar mellom voksne og barn. Dette kommer jeg tilbake til i neste kapittel.

Barnepsykiatrisk og utviklingspsykologisk forskning viser hvor avgjørende kvaliteten på samspillet mellom barnet og omsorgsgiver er for barns psykiske helse og utvikling (Mæhle 2000). Mæhle (2000) peker på familieterapi som en effektiv måte å endre uhensiktsmessig samhandling i familien på. Dette leder hen til å kunne forstå familiesamtalen i barnevernet som en arena med fokus på samspill. Samtidig er det viktig å fokusere på systemer utenfor familien som for eksempel skole og fritid som påvirker familiens samspill, noe familieterapien er blitt kritisert for å ha for lite oppmerksomhet på (Johnsen og Torsteinsson 2012, 37). Det er derfor man i det familieterapeutiske miljøet har begynt å snakke om systemisk praksis som er mer utfyllende begrep enn familieterapi.

Barn i familierterapi

Johnsen og Torsteinson (2012) oppsummerer studier av barn i familierterapi : Barn og ungdom setter pris på å møte til samtaler med familiene sine dersom alle familiemedlemmene blir tatt vare på, at oppmerksomheten fordeles, at fokuset er på løsning og mestring og at deres bidrag til samtalen får betydning for temaer og fokus i timen (2012, 74-75).

Fauske (2014) konkluderer blant annet med at barna er opptatte av samhandlingsarenaer utenfor familiekonteksten som skole, fritid og venner. Mestring skapes i terapi ved hjelp av terapeutens utvidete fokus på hele barnets livsverden. Barnas forståelse av egen situasjon og relasjoners betydning, gir grunnlag for en betydelig egeninnsats fra barnas side i endringsprosessen. Hun peker på at barnas forståelse kan være ulik foreldrenes. Barna beskriver ofte sine vanskeligheter relatert til samhandlingsarenaer utenfor familiekonteksten. I familierterapien framstår med-opplevelsen fra betydningsfulle relasjoner viktigere enn med-opplevelse fra terapeuten. Barna setter pris på at foreldrene hadde blitt tydeligere og tatt mer ansvar etter familierterapien. Barnas samarbeidsallianse med foreldrene, «viktige andre» og terapeuten framstår som sentrale bidrag som hjelper barna å håndtere egen deltakelse i familierterapi, og er en forutsetning for å få barnet som agent i egen endring.

Undersøkelse gjort av Stith i 1996 med barn i alderen 7-13 år, svarer det er viktig for dem å delta i familiesamtalene (Johnsen og Torsteinsson 2012, 69). Barna setter pris på å kunne bidra til forståelse og til å belyse situasjoner eller relasjoner i familien selv om ikke deres egne problemer nødvendigvis er i fokus. Barna setter også pris på å gi uttrykk for det de tenker og føler om de andre i familien. Barna mener dette bidrar til å skape en større forståelse og samhold i familien. Barn framhever balansegangen mellom å bidra til beskrivelse av problemer og å kunne bidra til løsninger når de selv er i fokus. Barna ønsker ikke å være i fokus hele tiden, men heller ikke delta i liten grad.

Studien viser også at barna ønsker å bidra til konkrete problemløsninger. Problemløsning er et av de viktigste grunnene for hvorfor det er nyttig for dem å delta i familierterapi.

Undersøkelsen viser også at familiesamtalen kan fungere som et sted for å dele vanskelige tema, og et sted for å løse problemer. Barn kunne også være bekymret for hvordan de andre familiemedlemmene skulle reagere enten under eller etter samtalen.

Stith (1996) sin undersøkelse viser videre at barns deltakelse øker jo mer de vet om hva som er årsakene til at de er henvist til terapi og hvordan terapi fungerer. De synes det kan være ubehagelig i starten av en familierapi fordi de kanskje ikke forstår det som forventes av dem i en slik sammenheng. «Et råd som gis til terapeuter er å tydeliggjøre og å være direkte i sine formuleringer og forklaringer (Johnsen og Torsteinsson 2012:69)».

En dansk undersøkelse viser også at barn har overveiende positive erfaringer med familiesamtalen (Thorn 1999). De hadde ulike syn på hvem som burde delta i familiesamtalen og hvordan den skulle ledes. Johnsen og Torsteinsson (2012, 71) mener det viktige her er at barn forholder seg til slike spørsmål og ønsker aktivt å mene noe om dette.

Johnsen og Torsteinsson (2012:71) viser også til en undersøkelse gjort av Lobatto (2002) der barn ble intervjuet sammen med sine foreldre. Barna opplevde dilemmaer knyttet til hva slags forventninger de andre i familiesamtalen hadde til hvor mye de kunne delta. Barna var sensitive på å ikke være for mye i fokus på bekostning av sine foreldre. Konklusjonen i denne studien var at barna på lik linje med terapeuten jobber aktivt med å opprettholde en god arbeidsallianse med alle de andre i samtalen. Også i denne studien strever barna med å finne ut av reglene i samtalen.

Lobattos undersøkelse om barns deltakelse i familiesamtaler i 2002 viser at ingen av barna ville involvere foreldrene i sine problembeskrivelser før de fikk aktivt tillatelse fra de voksne om å kunne gjøre dette (Johnsen og Torsteinsson 2012, 71). Barna gjorde det først etter at de voksne aktivt erkjente sine vanskeligheter eller bidrag til vanskelighetene. Lobatto konkluderer denne undersøkelsen med «at vi alltid inkluderer en diskusjon med familien om hva som er rammene for samtalen og drøfter eksplisitt forventninger om deltakelse og bidrag fra alle parter Johnsen og Torsteinsson (2012, 72)».

Johnsen og Torsteinsson nevner også en svensk undersøkelse av førstegangssamtaler med familiesamtaler (Hartzell, Seikkula og von Knorring 2009). Barna viser også her at de setter pris på å delta i familiesamtalen og at det er viktig at terapeuten bidrar aktivt til dette ved å stille spørsmål som kunne hjelpe dem til å formidle seg og hjelpe dem til å finne et språk, formulere svar og rette på seg selv hvis de hadde misforstått det barnet ville si. Barna opplevde familiesamtalen som positiv hvis barna kunne svare på de spørsmålene de fikk, og at svarene ble vurdert som interessante og viktige bidrag til familiesamtalen.

I Frøyland (2008) sin undersøkelse opplever alle barna det positivt at de ble tilbudt samtaler sammen med familien sin. Foreldrene som ble intervjuet om erfaringene med familiesamtaler, vektlegger opplevelse av normalisering, ressurser, mestring og problemløsning. Foreldrene opplever familiesamtalene som en mulighet til å se barna sine på andre måter, få nye perspektiver gjennom refleksjoner og oppleve barna sine i dialog med andre voksne.

Nordenhof (2008) skriver om pårørende samtaler med barn i voksenpsykiatrien. Hun mener å samtale med foreldre og barn sammen er en ny og utfordrende del av jobben for mange. Forfatteren er opptatt av at profesjonelle må ha holdninger preget av respekt for barnas situasjon og opplevelser. Hun fokuserer ikke bare på problemer, men også på ressurser og mestring som barna og familien har. Forfatteren skriver at foreldre ønsker å beskytte barna sine mot å bli trukket inn i vanskelighetene de selv har og er usikre på hvordan de skal snakke med barna. Hun mener å gjenfinner denne usikkerheten også hos profesjonelle som ikke er vant til å snakke med barn om foreldrenes problemer. I denne studien er det relevant å utforske hvordan barnevernsarbeideren og foreldrene håndterer å snakke om foreldrenes problemer sammen med barna.

Familieterapiens praksis og teoretiske grunnlag har ofte ført til utfordringer. Nilson og Trana (2000) viser i sin undersøkelse til de mange dilemmaer terapeuter har opplevd å skulle ha både foreldre, barn og søsken og andre betydningsfulle voksne samlet i samme rom. De allerede nevnte undersøkelser har imidlertid vist at barn gjerne vil være med i familiesamtaler. Jeg har ønsket med denne undersøkelsen å bidra til at familiesamtaler i barnevernet også inkluderer barn og unge.

Barn som aktør

I denne studien er barnet som aktør knyttet til hvordan barnet involveres som deltakende i familiesamtaler. Barnet som aktør er også knyttet til barnet som subjekt. Barnet sees nå i større grad som et individ som aktivt skal delta i hvordan eget liv skal se ut. Dette er beskrevet som et paradigmeskifte i synet på barn, både i sosiologi, i lovgivning og i internasjonal og norsk faglitteratur om barnevern. Denne nye forståelsen kommer fram i FNs barnekonvensjon fra 1989. Barn omtales her som mennesker med fullt menneskeverd, blant annet med rett til respekt for sin integritet og for sine meninger (Slettebø og Seim 2007).

På 1970-tallet var de sosiologiske studier konsentrert om å se barnet som et produkt av de omgivelser de levde i kontra å se de som egne aktører (Brannen, Heptinstall og Bhopal 2000). De ble ansett som objekter for studium gjennom linsene til foreldre og andre omsorgsgivere til å oversette hva de mente var barnets beste interesser. Det ble antatt at barnet selv ikke hadde intellektuell kapasitet til å uttrykke egne følelser og behov i forhold til viktige hendelser i deres liv. De ble sett på som passive og avhengig av sine foreldre. På slutten av 1980-tallet har barnestudier utviklet seg til å se barn som sosiale subjekter med deres egen rett, ikke bare som en del av familien. Dette har bidratt til en rettighetsdiskurs med berettigede og individualiserte barn. Det økte fokuset på å se barnet som aktør med egne rettigheter kan sees i sammenheng med den økende individualiseringen i samfunnet. Disse ideene har i senere studier bidratt til fokus på barns sosiale verden. Her har det vært studier på relasjoner innad i familien som søskenforhold og vennskapsnettverk. FNs barnekonvensjon av 1992 har bidratt til at barn og unge i større grad blir lyttet til i saker som angår dem. Deres rolle som deltakere i familien er blitt anerkjent (Beck og Beck-Gernsheim 2002; Gabb 2008).

Ellingsæter og Leira (2004) er spørrende til at denne individualiserte aktørforståelse og mener at barnet (individet) må sees i sammenheng med de sosiale relasjoner de er avhengig av, her foreldrene. I barnevernet er barn og ungdom hovedpersoner og barnas interesser skal stå i fokus, men disse kan ikke stå uavhengig av foreldrenes interesser. Slettebø og Seim (2007, 33) mener derfor at vi bør regne med foreldrene som også brukere av barnevernet. Barn og foreldre må sees som brukere med rett til og mulighet for medvirkning. Spørsmålet i denne studien er hvordan denne muligheten for medvirkning skjer innenfor familiesamtalen i en barnevernkontekst. Barnesamtaler og foreldresamtaler som atskilte samtaler i barnevernet, kan gjøre det vanskeligere å se barnet i sammenheng med de sosiale relasjoner de er avhengig av. Derfor er min kunnskapsinteresse hvordan barnet kan bli hørt og forstått i familiesamtalen som kontekst.

Begrepet barnet som aktør definerer jeg som et barn som framstår kompetent og refleksivt om eget liv og kan uttale seg om de familierelasjoner det er en del av (Brannen, Heptinstall og Bhopal 2000). Det dominerende synet på barnet nå er et aktivt, motstandsdyktig barn som er en aktiv medskaper i samspill med foreldre og nærpersoner. Dermed blir også barnets egne opplevelser en viktigere del av forståelsen av familien (Johnsen 2004). Barn bør kunne sees på som kompetente deltakere i samtaler av betydning for dem selv. Det har ikke vært en selvfølgelig ambisjon i forskning med barn å utforske barna som «erfarende subjekter i stadig

bevegelse og endring, som handler og bidrar, påvirker og påvirkes i de sosiale feltene de deltar i» og heller ikke i profesjonell praksis med barn (Ulvik 2014, 57).

3 Teoretiske perspektiver og posisjonering

Denne studiens problemstillinger ønsker jeg å utforske med teorier og begreper som kan bidra til nye og interessante forståelser. Mitt ønske er et fokus på flertydighet og mangfold der konstruksjon og prosesser står sentralt framfor essens (Søndergaard 2000).

Jeg har valgt et systemisk perspektiv og et maktperspektiv for analyse av materialet. Disse perspektivene må sees i relasjon og kan utfylle hverandre. Jeg er opptatt av det som utspiller seg i praksis, og ønsker å skape praksisnær kunnskap sammen med profesjonsutøvere. I denne studien handler det om hvordan barnevernsarbeiderne erfarer barnet som deltaker i familiesamtalen. Mitt ønske er at denne kunnskapen skal bidra til refleksjon blant profesjonsutøvere som jobber med barn og unge.

Kunnskap – en samskapt virkelighet

Epistemologi har stått sentralt i familieterapi. Hvordan erkjenner vi verden? Hvordan forstår vi virkeligheten og hva anses som sann kunnskap? «Forskjellen mellom subjektivitet og objektivitet er viktig. Subjektivisme innebærer at all erkjennelse fundamentalt sett må ta utgangspunkt i det erkjennende subjekt, i dets egne følelser, holdninger og overbevisninger og den konteksten det befinner seg i (Johnsen og Torsteinsson 2012, 31).» Innen familieterapi er man derfor opptatt å høre hver enkelt sin subjektive opplevelse av situasjonen i familien, også hvordan den enkeltes opplevelse kan være knyttet til den utvida kontekst som skole, venner og fritid. Et slikt syn innebærer at det ikke finnes en objektiv virkelighet eller sannhet. Det enkelte familiemedlem kan ha ulike opplevelser og det handler ikke om å ha den riktige eller gale opplevelsen. I en slik posisjon tenker man at mennesker samskaper en virkelighet; at det er en virkelighet som konstrueres i interaksjon med hverandre.

Konstruktivismen er opptatt av hvordan vi konstruerer virkeligheten. Hvordan vi som observatører skaper den virkelighet vi observerer. Konstruktivismen markerer den viktige overgangen mellom første og annen ordens kybernetikk som jeg vil utdype under systemisk perspektiv. Sosialkonstruksjonismen kan forstås som en sekkebetegnelse på flere samfunnsteoretiske teorier. Et viktig kjennetegn med sosialkonstruksjonismen er nettopp sin

kritiske holdning til hva som regnes som objektiv kunnskap (Johnsen og Torsteinsson 2012, 33). Vårt syn på kunnskap om verden er alltid bestemt av den kulturelle og historiske konteksten. Sosialkonstruksjonisme er også opptatt av hvordan forståelse og handling henger sammen. Dersom jeg tror at familien er årsak til et barns problemer, vil jeg også handle i tråd med denne forståelsen og dermed skape en slik virkelighet. Hvis jeg som barnevernsarbeider forstår barnet som sårbart, må jeg utfra denne forståelsen beskytte barnet fra for eksempel foreldrenes konflikter og snakke alene med barnet. Jeg vil invitere barnet som deltakende i en familiesamtale dersom jeg forstår barnet som en kompetent, handlende aktør som ønsker å bidra til løsninger og trenger å skape mening sammen med sine omsorgspersoner i en konfliktfylt familiesituasjon.

Det sentrale med et systemisk familieperspektiv er at en person ikke kan forstås uavhengig av familien eller det sosiale systemet vedkommende er en del av. Kontekst er et nøkkelbegrep. Med kontekst forstår jeg situasjon og sammenheng. Anvendt på mitt prosjekt, vil denne posisjonen framheve nødvendigheten av å forstå og høre barnet i sin nærmeste kontekst, familien. Samtidig den utvidede kontekst som andre viktige personer, og barnevernet som den konteksten familiesamtalen snakkes innenfor.

Familieterapi- et systemisk perspektiv

Jeg har valgt et systemisk perspektiv fra familieterapien for å analysere min problemstilling. Dette er et sentralt perspektiv innenfor familiebehandling som er mitt masterstudie. I familieterapi fins det ulike retninger. Min analyse vil spesielt være inspirert av systemisk familieterapi, Milanoskolen (Cecchin 1987; Johnsen og Torsteinsson 2012).

Mange av familieterapiens teoretiske begreper er hentet fra systemteorien, kybernetikken, biologien og filosofien. De grunnleggende begrepene i familieterapi er ment å fange den store kompleksiteten som finnes når man jobber med større sosiale kontekster. Jeg vil trekke fram de begrepene som jeg finner nyttige for studien jeg har gjennomført. Sentrale forhold er å forstå symptomer som noe interpersonlig framfor en intrapsykisk forståelse (Johnsen og Torsteinsson 2012, 27). En slik sirkulær forståelse flytter fokus fra hva den enkelte *er* til hva man *viser* hverandre.

Teoretikerne bak systemteori viser at et system må forstås som en organisert samling av deler som utgjør en kompleks helhet. Generell systemteori ble utviklet av biologen Bertalanffy (1968) og forstår et system som mer enn summen av delene. «Anvendt på familier betyr det at

familien er mer enn en samling individer. Det betyr at det gir liten mening å forstå et barns problem uten å se det i sammenheng med familien. Terapeuten skifter fokus fra individet til interaksjonen mellom individene (Johnsen og Torsteinsson 2012, 28).

I følge Bertalanffy (1968) er systemer åpne og blir påvirket av sine omgivelser. Familien er et åpent system og det betyr at det også er i interaksjon med andre systemer. Slike systemer kan være den utvidede familie, venner og skole. I systemisk tenkning ser man barn, foreldre, familie og omgivelser som systemer av sammenhengende relasjoner som gjensidig påvirker hverandre (Johnsen og Torsteinsson 2012, 30). Dette betyr at hverdagslivet til barn og foreldre også vil påvirke samhandlingen innad i familien.

I systemteori trekkes fram første ordens kybernetikk. Med det forstår vi at systemer kan observeres uavhengig av observatøren. Annen ordens kybernetikk forstås som at systemet ikke kan betraktes uavhengig av observatøren. Dette er grunnleggende i systemisk tenkning (2012, 28). Denne forståelsen innebærer at terapeuten eller barnevernsarbeideren er en del av en familiesamtale og samskaper denne med familiemedlemmene, med andre ord er en del av det observerte systemet. Dette er familiesamtalens funksjon.

Annen ordens kybernetikk har en sirkulær årsaks modell (2012, 29). I en familiekontekst innebærer dette at familiemedlemmene er deler i en interaksjonssirkel. Atferden til et medlem påvirker også atferden til alle de andre medlemmene. En slik måte å forstå virkeligheten på er først og fremst ute etter å se en hendelse i sammenheng med andre begivenheter som foregår samtidig, griper inn i hverandre og gjensidig påvirker hverandre. Slike begivenheter kan også omfatte hendelser utenfor familien som system som for eksempel hendelser fra skole og andre hverdagsaktiviteter. Systemisk tenkning retter seg mot kontekst, ikke primært symptom eller problem. Det er den sammenheng, den kontekst som problemet blir sett i, som gir mening. Det hensynet man her tar til det kompliserte samspillet står i sterk kontrast til den lineære årsaks modellen.

I mitt prosjekt er det relevant å utforske interaksjonen og samspillet mellom barna og foreldrene, og hvordan hendelser i hverdagen kommer fram i familiesamtalen.

Nøytralitet

Nøytralitet ble innført som et begrep i en av de systemiske retningene i familierapi (Cecchin 1987). Nøytralitetsprinsippet dreier seg om en holdning hos terapeuten i forhold til familien. Det innebærer å være åpen, ærlig og genuint nysgjerrig som terapeut. Det handler også om å

utforske på en respektfull og akseptfull måte for de unike ved familien og det enkelte familiemedlem. En slik spørrende og utforskende stil formidler at den profesjonelle ikke er ekspert på problemene. Det sentrale er at familiemedlemmene sitter igjen med en opplevelse av at terapeuten ikke tok parti med noen. Den profesjonelle lytter til alle i familien og er «multipartisk», det vil si vekselvis støtter alle de tilstedeværende. Nøytralitetsbegrepet i systemisk terapi handler ikke om å innta en posisjon hvor man ikke engasjerer seg i familien, men det dreier seg blant annet om å gi alle familiemedlemmene, barn og foreldre like mye plass (Frøyland 2008, 22). Nøytralitet eller «multipartiskhet», kan bidra til at familiemedlemmene igjen blir nysgjerrig på hverandre.

Målet om å være nøytral i forhold til endring innenfor en terapeutisk kontekst kan gi utfordringer i overføringen til en barnevernkontekst preget av sosial kontroll. I denne studien utforskes barnets deltakelse i familiesamtalen i barnevernets kontekst. Barneverntjenesten vil alltid sitte igjen med en beslutningsmyndighet. Det utelukker ikke at barnevernsarbeideren sammen med barnet og familien utforsker hvilke meninger, og forslag på løsninger de har i en prosess over tid. Hvordan nøytralitet blir utfordret i forhold til fordeling av makt mellom aktørene i familiesamtalen vil jeg gå nærmere inn på under maktperspektivet.

Maktperspektiv

Å reflektere over hva makt er og hvordan den kan bli analysert er sentralt for å forstå barns deltakelse (Gallagher 2008b). Barns deltakelse i en barnevernkontekst har i seg flere dimensjoner av makt, eller en komponent hvor noe eller noen styrer det som skjer i familiesamtalen.

Systemisk familierterapi er blitt kritisert for ikke å ta tilstrekkelig hensyn til at kvinner og menn, barn og foreldre ikke er jevnbyrdige parter. Frøyland (2008) refererer til Hare-Mustins artikkel fra 1972 når hun nevner dette. Med en systemisk ide om at samspill er en gjensidig prosess, kan man komme til å overse at i mange forhold er det en som har mer makt og ansvar enn den andre i det som skjer mellom dem. Maktperspektivet er også sentralt i den rolle barnevernsarbeideren har i forhold til lovverket den jobber ut ifra med mulighet til utøvelse av kontroll og inngripen i det private rommet familien er i. Dette gjelder også hvilke muligheter barnevernsarbeideren har til ulike samtaletilnærminger.

Jeg anvender et maktperspektiv som bygger på Foucault sine arbeider. Jeg vil ta utgangspunkt i to artikler når jeg utdyper makt som perspektiv i min analyse (Gallagher 2008b; Hennem

2010). Gallagher (2008a) henviser til Foucaults arbeider når han påpeker makt som forstått som noe som gjøres og ikke makt som eiet av en bestemt eller flere personer. Gallagher framholder makt som utspilles i relasjonen og hvordan den gjøres forskjellig avhengig av konteksten den utspiller seg i. Spørsmålet blir hvordan noen får mer betydning i avgjørelser enn andre? I denne undersøkelsen er det naturlig å se på hvem som blir fremhevet og lyttet til. Hvordan kan denne fordelingen mellom hvem som blir lyttet til framtre forskjellig i en familiesamtale kontra en barnesamtalen?

Gallagher skriver om hvilken *effekt* makt har på de ulike relasjonene. Makten kan forstås som påvirkning. På hvilken måte kan man si at barnevernsarbeideren utfører makt i samspill med barna og foreldrene og hvilken effekt har det? Fra barnets side, hvilken effekt har barnets initiativ på de voksne i familiesamtalen? Blir dette mildt avvist eller unngått eller bare hørt på for deretter å gå tilbake til voksenpratet, eller inntar de voksne en utforskende holdning til barnets initiativ? Hva *gjør* de voksne? Hvilke teknikker bruker aktørene for å påvirke hverandre? De voksne kan for eksempel la være å spørre barnet om de ønsker å være med i samtalen. Dette kan forstås som makt.

Gallagher stiller spørsmål om hvordan deltakelsesprosesser kan innebære konflikt eller konsensus? Hvordan er barnevernsarbeiderne tydelige på uttalte konflikter og uenigheter eller prøver de å dekke over dette med å tilstrebe enighet? Blir makt utøvd gjennom vennlig overbevisning eller ved å avvise andre synspunkter eller vise motstand på en eller annen måte?

Makt forstås som utøvd i praksiser. I dette prosjektet betyr det i den praksisforankra familiesamtalen og eventuelle andre samtaleformer. Hvilken funksjon, effekt har familiesamtalen eventuelt barnesamtalen? Intensjonen fra en profesjonell yrkesutøver kan være god, men kan gi en negativ effekt (Hennum 2010; Gallagher 2008b). Vi kan forstå barnevernsarbeiderens handlinger som makthandlinger i den godes hensikt. En slik praksis kan framstå som hjelp, støtte, omsorg basert på «sann» kunnskap (Hennum 2010).

Hennum (2010) skriver om hvordan barnevernsarbeiderens rett til å kunne ha den individuelle barnesamtalen både med og uten foreldres samtykke, setter barnet i en situasjon til å skulle uttale seg om foreldrene og slik vil barnesamtalen kunne ha en sosial kontroll over foreldrene. Ved å ha fokus på å høre barnets stemme, kan barnevernsarbeideren paradoksalt nok sette barnet i en posisjon til å være et avslørende barn om sine foreldre. « Det økte fokuset på barns stemmer, som springer ut av en autoritetskritikk, bærer samtidig i seg muligheten til å inngå i

styringsteknikker der barn blir redskap i usynlige former for makt overfor voksne» (Hennum 2010, 14).

Strandbu (2011, kap. 4) henviser også til Hennum (2010) når hun kommer med en kritisk innvending mot barns deltakelse i barnevernet. Hennum (2010) mener at barn kan komme til å brukes i disiplinering av de voksne. Når foreldre vet at barnet vil bli intervjuet av barnevernsarbeideren, vil det i seg selv kunne virke skjerpene på foreldrenes atferd i redsel for hva barnet måtte kunne si. De voksne sosialiseres inn i foreldrerollen via ulike veiledningsprogram som for eksempel Multi-Systemic Therapy-programmet (MST) og Parent-Management-Training (PMT). Barnevernet er gjennom loven normativ, og de praksiser som utøves gjennom ulike standardiserte veiledningsprogram understøtter den normative praksisen om hvordan barnevernet ønsker at foreldrene bør være og oppføre seg sammen med barna (Hennum 2010, 2). Det blir vanskelig for en barnevernsarbeider å ikke ta et normativt standpunkt i sin praksis. Dette utfordrer den systemiske ideen om nøytralitet og multi-partiskhet. Familiesamtalen som ikke-standardisert tilnærming, kan tilføre barneverntjenesten et større rom for dialog og åpenhet om vanskelige dilemmaer knyttet til normativitet og nøytralitet.

Gallagher (2008b, 401) skriver om hvordan den institusjonelle makten kan reduseres i relasjon til den enkelte aktør ved at aktøren utvikler en større selvstendighet og frihet og gjør seg mindre avhengig av ytre styrte reguleringer. I denne studien kan dette handle om hvordan profesjonsutøveren utvikler en kritisk refleksjon over praksiser med barn og unge som kan gjøre barnevernsarbeideren mindre styrt av for eksempel standardiserte programmer i barnevernet. Barnevernets makt kan også reduseres ved at barnet som aktør får medvirke og påvirke i beslutningsprosesser. Thomassen (2006, 188) minner også om Foucaults teori om at makt ikke er noe noen har, men en prosess. Den profesjonelle må utøve sin makt for å myndiggjøre klienten til selv å ta makt og kontroll over eget liv. Barnets deltakelse i familiesamtalen kan også sees som en symbolsk medvirkning der de er fysisk tilstede, men faktisk ikke deltar som for eksempel der familiesamtalen i stor grad blir voksensnakk og ikke lagt til rette for at barnet kan ha mulighet til å delta (Follesø 2005, 165). Medvirkning kan forstås som en måte å utjevne makt på, men dette kan også bli en tilsløring av de maktforhold som gjøres i relasjonene mellom aktørene i familiesamtalen i barnevernet. Gallagher (2008b, 404) problematiserer at deltakelse kan være lite effektiv så lenge de voksne i samtale med barn ikke handler i forhold til deres forslag på løsninger. På den måten blir det ikke en faktisk deltakelse.

I analysen vil jeg legge hovedvekt på det systemiske perspektivet.

4 Metodiske tilnærminger

Livsformsintervju – en utforskende metode

Min forskningsinteresse er kvalitativ og utforskende og et premiss for mitt arbeid er at all kunnskap er sosialt konstruert. Jeg gjør en fortolkende analyse inspirert av et konstruktivistisk-interaksjonistisk perspektiv (Järvinen og Mik-Meyer 2005). Innsamlingsmaterialet i denne undersøkelsen er både fortolket underveis i intervjuet og fortolket i analysen. Materialet kan ikke sees på som en objektiv størrelse, men noe som er foranderlig og skapt gjennom sosial interaksjon (2005, 7). Interaksjonen mellom mennesker eller mellom mennesker og ting søker å skape en felles forståelse av et fenomen eller situasjon. Felles forståelse kan også forstås som samskaping av mening. I denne undersøkelsen ønsker jeg å få kunnskap om barnevernsarbeiderens fortelling om sin hverdagspraksis. Denne hverdagspraksisen er hvordan barnevernsarbeiderne opplever barnet blir hørt og forstått i familiesamtaler. Disse erfaringene fra praksis blir utdypet og fortolket av meg som forsker. Min fortolkning vil avhenge av min forforståelse og forforståelsen vil påvirke hva jeg velger å utdype i forskningsintervjuet (Kvale et al. 2009, 100). Det kvalitative intervjuet er først og fremst en kunnskapsproduksjon der og da i konstruktivistisk inspirert ånd. Kunnskapen er ikke noe som skal avdekkes, som noe som allerede er skjult på forhånd, men noe som aktivt produseres i dialog mellom informant og forsker (Kvale et al. 2009).

Livsformintervjuet brukes som metode i dette studiet og kan like gjerne brukes i de profesjonelle yrkesutøvernes praksis (Gulbrandsen 2014b). Livsformsintervjuet innebærer en fortolkende og aktiv meningssøkende praksis. Denne metoden jobber med få intervjuer, går i dybden og utforsker utsagn i intervjuer. Utgangspunktet for intervjuene i denne undersøkelsen, var sist gang barnevernsarbeiderne hadde en familiesamtale.

Sosialkonstruksjonismen som vitenskapsteoretisk posisjon, innebærer en nær forbindelse mellom teori og praksis. Det er nettopp denne nærheten til praksis jeg har ønsket å framheve med livsformsintervjuet som kvalitativ metode. Jeg ønsket at informanten kunne fortelle mest mulig fritt om sin konkrete erfaring med familiesamtaler samtidig som jeg kunne stoppe opp og utforske meningsutsagn. Jeg ønsket å utforske hvilke tilnærminger barnevernsarbeideren bruker i sitt arbeid med barnet og familien for å få flest mulige konkrete beskrivelser. På den

måten ville materialet bli fenomennært og kontekstsensitivt (Haavind 2000). Dette er bakgrunnen for at jeg vurderte livsformsintervju passende. Intervjuformen står meg også svært nær som kliniker da jeg har hatt mange samtaler med barn og unge og deres familier med fokus på konkrete hverdagsbeskrivelser.

Livsformsintervju er en variant av det kvalitative forskningsintervjuet utviklet av Haavind i 1987 (Ulvik 2014). Samtaleformen bygger på prinsippene fra livsformsintervjuet. Intervjuet fokuserer på hverdagslivspraksiser. Tid er brukt som det organiserende prinsipp i konkrete og detaljerte utforskninger av dagliglivets aktiviteter, relasjoner og refleksjoner slik de kan formidles i nær ettertid. Livsformsintervjuet som metode er forankret i en teoritradisjon med forankring i praksis. Denne sosiokulturelle praksisen tar utgangspunkt i hva folk gjør (Ulvik 2014, 68).

Livsformsintervjuet går ut på at ...» en sammen med informanten detaljert gjennomgår hendelsesforløpet en vanlig hverdag, med en videre utforskning av informantens begrunnelser og refleksjoner rundt disse hendelsene. Utforskningen rommer beskrivelser av alle typer sosiale interaksjoner» (Ulvik og Universitetet i Oslo Det samfunnsvitenskapelige 2005, 66). Ved å etterspørre konkrete detaljerte beskrivelser får informanten som subjekt komme fram med sine erfaringer. I denne undersøkelsen vil dette bety at jeg ber barnevernsarbeideren fortelle om hennes erfaringer med en familiesamtale på en vanlig hverdag i hennes praksis. Hvordan *snakker* hun/han om praksisene/erfaringene. Hvordan hun/han forstår, reflekterer og begrunner sine praktiske hverdagserfaringer. Det er denne meningsdannelsen/konstruksjonen som er mitt fokus.

I et livsformsintervju må intervjuer være forberedt på både forventede oppdagelser og overraskende oppdagelser. Livsformsintervjuet fordrer at jeg som forsker må være åpen og sensitiv for hva som måtte komme og følge informanten inn i sin livsverden. Jeg må være oppmerksom på nye fenomener. Tema som jeg på forhånd har tenkt som analytisk fokus, vil derfor kunne vike plassen for andre analytiske tema.

Jeg har lang og bred erfaring fra det kliniske felt med barn og unge og har flere års erfaring fra barneverntjenesten. Denne kunnskapen og erfaringen fra praksisfeltet bidrar til en tydelig forforståelse. Denne intervjuformen vil derfor være et godt utgangspunkt for meg som forsker ved at informanten er i fokus og jeg følger hennes sløyfer, med lite styring fra meg som forsker. Det er tidsaksen som er det styrende prinsipp. Informanten vil da fortelle kronologisk

om en av de siste gangene hun/han hadde en familiesamtale fra start til slutt. Tiden blir da brukt som struktur for intervjuet.

De sentrale spørsmål i et livsformsintervju er hva, hvordan og hvorfor (Andenæs 1991). Når barnevernsarbeideren og jeg rekonstruerer hendelsesforløpet kan slike spørsmål være aktuelt: Hva gjør du når han, hun eller de...? Hva gjør han/hun/ de når du...? Hva gjør de andre når han/hun/de...? Når jeg ønsker en utdyping av barnevernsarbeiderens forståelse av interaksjonen mellom de involverte i familiesamtalen inkludert hennes/hans relasjon til de andre og hennes/hans vurdering av dette, er grunnspørsmålet: «hvorfor det, da?» Andre aktuelle spørsmål kan være: Hva syns du om det? Hva vil du helst gjøre? Hvordan syns du at det skulle være? For eksempel: Var denne familiesamtalen slik hun/han pleier å gjøre den eller hva var eventuelt annerledes? Barnevernsarbeiderens opplevelse av egne ferdigheter og sosiale handlingsmuligheter er aktuelt å utforske. Det er også viktig med en utdyping av barnevernsarbeiderens forståelse av den mer omfattende sammenheng interaksjonen foregår i. For eksempel: Hvorfor valgte du familiesamtalen framfor andre samtaleformer i denne samtalen? Hvilket sted ble valgt for gjennomføring av samtalen?

Utvalg og deltakere

Jeg ønsket å intervju barnevernsarbeidere som jobber direkte i kontakt med barn og deres familier. Dette var best egnet til å fange opp min kunnskapsinteresse vedrørende barns deltakelse i familiesamtaler i barnevernet. Jeg valgte barnevernet som kontekst fordi det er et arbeidsfelt jeg kjenner godt gjennom å ha vært en nær samarbeidspartner med barnevernet og fordi jeg også har jobbet direkte i barnevernet.

Jeg har jobbet i Oslo i mange år og kjenner mange fagpersoner innenfor barnevernet. Dette var grunnen for at jeg valgte en barneverntjeneste utenfor Oslo i en by på Østlandet. Med dette valget fikk jeg mulighet til å ikke være for «kjent». Denne kontakten på Østlandet fikk jeg gjennom en medstudent som hadde jobbet der for kort tid tilbake. I september 2014 tok jeg kontakt på telefon til den avdelingslederen min medstudent hadde hatt som leder. Jeg sendte dokumentet som omhandlet informasjon om studien og forespørsel om deltakelse med skriftlig samtykke. Denne avdelingslederen tok min forespørsel opp med barnevernleder og de øvrige lederne, og de ga tilbakemelding om at de både ville og kunne delta i mitt prosjekt. Jeg opplyste mitt behov for fire informanter og foreslo et informasjonsmøte for at flere som var interessert kunne komme å få informasjon og være i dialog om studien. Slik kunne

barnevernsarbeiderne i større grad ha et bedre grunnlag for et informert samtykke til deltakelse eller ikke. Mitt inntrykk var at de ulike avdelingslederne hadde silt ut de som var spesielt interessert i familiesamtalen før selve informasjonsmøtet. Dette kan ha påvirket studiens pålitelighet fordi det med denne fremgangsmåten ble et utvalg som mest sannsynlig var selvvalgt. Funnene kunne ha blitt annerledes om det også hadde deltatt informanter som var mindre interessert i familiesamtalen, samtidig som samtykke til deltakelse skal være frivillig.

Det var åtte som møtte på informasjonsmøtet samt avdelingslederen som jeg hadde vært i kontakt med. Etter en kort presentasjon kom det var fram at avdelingslederen trodde jeg trengte åtte til undersøkelsen. Jeg ble forespurt om det hadde noen betydning for meg hvilken funksjon de jobbet med for å bli foretrukket som deltaker i prosjektet. Mitt svar var at det eneste premiss for deltakelse, var erfaring med familiesamtaler. De ble dermed enig seg imellom om at deltakerne skulle presentere personer fra hver avdeling. Etter kort tid fant jeg ut at det var en god ide å velge seks framfor fire informanter. Både for at det var stor interesse for prosjektet og for at jeg kunne øve meg mer i livsformsintervju som metode. Dette kunne øke påliteligheten i studien. Jeg hadde kjennskap til livsformsintervju i klinisk praksis, men hadde aldri anvendt den som forskningsmetode. Avdelingslederen formidlet to informanter til; en av de hadde vært på informasjonsmøtet og en var blitt oppmuntret til å delta av en som allerede hadde sagt ja til å delta i samme avdeling. Informantene fordelte seg mellom følgende avdelinger på kontoret: to var miljøterapeuter på tiltaksavdeling, det vil si utøvere av frivillige hjelpetiltak i hjemmet. To var saksbehandlere på avdelingen undersøkelse/tiltak. To var saksbehandlere i omsorgsavdelingen som har med plassering og oppfølging av barn etter omsorgsovertakelse. Alle var utdannet som barnevernspedagoger eller sosionomer, bortsett fra to med førskolelærerutdanning. Alle hadde videreutdanninger og hadde jobbet mellom 2 og 6 år i barneverntjenesten. Det ble gjort lydopptak av seks samtaler med barnevernsarbeidere. Barnas alder i familiesamtalene var 7-14 år. Sakene representerte igangsetting og regelmessig oppfølging av tiltak i barneverntjenestens arbeid. Fem av de seks familiesamtalene var gjennomført i barnets hjem og en i barnevernets kontorlokaler.

Intervjuprosessen

Jeg vektla en uformell tone i innledningen til intervjuet for at informanten skulle føle seg mest mulig trygg og avslappet. Jeg la vekt på å utforske informantens utsagn på en respektfull måte da jeg som forsker må være spesielt oppmerksom på hvilken posisjon jeg har som forsker i

forhold til den intervjuede. Forskere framstår ofte i en posisjon med definisjonsmakt. Dette kan øke påliteligheten i undersøkelsen ved at informanten lettere kan føle seg fri til å formidle seg. Alle intervjuene bar preg av veksling mellom latter og alvor.

I intervjuet gjentok jeg formålet med undersøkelsen og hva informanten hadde gitt skriftlig samtykke til å delta i, kontrakten. Her tydeliggjorde jeg hva som var spesielt med livsformsintervjuet, og understreket at jeg ville spørre detaljert og konkret om en familiesamtale de har hatt, helst den siste for at den er fersk i erindringen. Jeg tydeliggjorde tidsaspektet ved livsformsintervjuet. Samtidig gjorde jeg det klart at jeg så dette intervjuet som et materialet som vi skapte sammen. Flere informanter lurte på hvilken familiesamtale de skulle fortelle om. På dette ga jeg en respons på at det kunne være lettere å huske en av de siste familiesamtalene. Før jeg satt på lydbåndopptak, hadde de da bestemt seg for hvilken familiesamtale de skulle fortelle om.

I forkant av intervjuet gjentok jeg de sentrale kjennetegn ved livsformsintervjuet som allerede var gitt på informasjonsmøtet. Jeg understreket blant annet at dette ikke var et standardisert intervju med spørsmål-svar, men at intervjuet var styrt av min kunnskapsinteresse med stor grad av fleksibilitet i gjennomføringen. Jeg stilte også kontrollspørsmål underveis for å sjekke ut om jeg hadde forstått. Intervjuene varte fra 60-70minutter. Etter at jeg hadde skrudd av lydbåndopptaket, hadde vi en kort samtale om hvordan både informanten og jeg hadde opplevd intervjuet. På denne evalueringen av intervjuet, ble vi enig om i to av dem, og sette på lydbåndet igjen for å få fram en refleksjon vi hadde sammen.

Erfaringer og utfordringer

Både i informasjonsskrivet og på informasjonsmøtet presiserte jeg at mitt fokus var barnefokuset i en familiesamtale, og definerte hva jeg la i en familiesamtale. Til tross for dette, måtte jeg presisere dette på ny for noen informanter for at de skulle fortelle fra en familiesamtale der både barn og voksne var tilstede. Jeg ba de fortelle om en av de siste familiesamtalene barnevernsarbeideren hadde hatt. Dette spurte jeg om for at det kunne være enklere for informanten å huske konkret samtalen som hadde vært. Halvparten av informantene hadde ikke hatt familiesamtaler på cirka fire uker. De andre hadde hatt i løpet av de siste to ukene.

Det var en utfordring under de fleste intervjuene å få informantene til å konkretisere familiesamtalen i en tidslinje. Så jeg hjalp til ved å stille spørsmål som: «Så hva skjedde

videre?» Jeg måtte flere ganger minne på hva kontrakten vår gikk ut på. Når vi først var i gang med de konkrete beskrivelsene, så ble det lettere å ha et felles fokus. Jeg fortsatte ikke på denne linjen hvis jeg ikke fikk noe respons på det. Samtidig var jeg åpen for å gå inn i de sløyfer informantene måtte ta for deretter å hjelpe informantene tilbake til hendelsesforløpet. Jeg la vekt på å anerkjenne det informantene kom med for å tydeliggjøre at jeg har forstått. «Åh, ja, nå forstår jeg hva du forteller.»

Jeg erfarte at livsformsintervjuet lå min tidligere erfaring nær. Jeg har mye erfaring i å snakke konkret med barn og unge og deres familier, som nå kom til nytte. Likeså min erfaring som familieterapeut i det å forholde meg til relasjoner og stille sirkulære og utforskende spørsmål som for eksempel: Hvordan reagerte barnet når du sa det/gjorde det? Kvale (2009, kap. 5) skriver om det kvalitative forskningsintervjuet som et håndverk der intervjueren er selve forskningsinstrumentet. Både som sosialarbeider og familieterapeut må man også bruke seg selv som arbeidsredskap. Kvale mener at intervjueren bør gode kunnskaper om emnet som undersøkes og mestre samtalemessige ferdigheter, og at forskningsintervjueren derfor har mye å lære av ferdigheter som brukes i terapi.

Flere ga uttrykk for at intervjuet ga ettertanke, spennende refleksjoner og ahaopplevelser. De opplevde intervjuet også som en dialog, noe vi gjorde sammen. En av informantene fortalte at da avdelingsleder informerte om mitt forskningsprosjekt, så hadde hun stilt seg selv spørsmålene: Familiesamtalen; hva er det? Og gjør vi det? Flere uttrykte også å bli utfordra på sine tankeganger. Dette gjaldt spesielt med mine spørsmål om barnefokuset i familiesamtalen. De opplevde også at de fikk hjelp til å dra hendelsesforløpet sammen. En informant trakk fram at intervjuet hadde gjort henne mer bevisst sin funksjon. Dette viser hvordan livsformsintervjuet som utforskende samtaleform bidrar til refleksjon både underveis og i etterkant.

Kunnskapens pålitelighet og troverdighet

Underveis har jeg diskutert studiens pålitelighet og troverdighet, men jeg vil spesielt omtale det her. Pålitelighet hviler på om man er en pålitelig håndverker, det vil si hvordan forskeren bruker seg selv som instrument i intervjusamtalen, og hvorvidt forskeren er eksplisitt på sine forutsetninger og forforståelse i analysen (Kvale et al. 2009, 100-101). Haavind (2000) mener at intersubjektiviteten mellom forsker og informant i det kvalitative intervjuet er en forutsetning og ikke en feilkilde.

Jeg har vært bevisst på min forforståelse av studien kan bidra til at jeg tilslører deler av materialet bevisst eller ubevisst (Kvale et al. 2009, 155). Min kvalitative metode vektlegger å utforske mangfold. Dette har hjulpet meg til å ikke bli fanget i en enten eller forståelse, men et både og. I livsformsintervjuet har intervjuet blitt styrt av tiden som det strukturerende prinsipp, men ikke av hva jeg som intervjuer oppfatter som viktig og uviktig (Ulvik 2014, 67). Ulvik skriver videre: «Temaene introduseres av informanten og følges opp gjennom utdypende spørsmål fra intervjueren (2014, 67-68)». Livsformsintervjuet som metode styrker påliteligheten ved studien. Jeg hadde stadig kontrollspørsmål for å sjekke ut om jeg hadde forstått riktig. Kvale (2009, 254-257) mener at å kontrollere, stille spørsmål og teoretisere øker forskningens pålitelighet. Jeg mener jeg har oppfylt kravene til dette ved å være kritisk reflekterende og spørrende til mine tolkninger, og knyttet dette til annen teori og forskning. Med gjennomgang av tidligere forskning og teori har jeg sjekket ut at hovedfunnene er igjenkjennbare og overførbare for både barnevernsarbeidere og andre profesjonelle yrkesutøvere. Jeg har vist åpenhet om mitt ståsted som fagperson og skrevet en detaljert gjennomgang av framgangsmåten i prosjektet. Min åpenhet og detaljerte beskrivelser av hvordan jeg har jobbet med materialet, styrker også troverdigheten og påliteligheten ved studien.

Jeg som forsker er også som informanten en utøvende praktiker med barn unge og deres familier. Dette kan bidra til økt sensitivitet for forskningsfeltet, men kan også bidra til en utfordring med å bli for nær feltet og dermed miste min nysgjerrighet på begreper og selvfølgeligheter i barnevernsfeltet, som igjen kan bidra til redusert forståelse. Denne nærheten kan redusere min analytiske distanse som igjen vil påvirke forskningens pålitelighet og troverdighet.

Forskningsetiske overveielser

Etikk dreier seg om prinsipper, regler, retningslinjer. Forskning kan få konsekvenser for andre mennesker og må slik sett bedømmes ut fra etiske standarder (Kvale et al. 2009, 86-87). I innsamling av data gitt av andre mennesker, må disse behandles på en forsvarlig måte. Etske hensyn vil innebære at jeg som forsker må tenke igjennom hvordan et tema belyses uten at det får etisk uforsvarlige konsekvenser for enkeltmennesker. Disse etiske usikkerhetsområdene er informert samtykke, konfidensialitet og mulige konsekvenser av forskning (Kvale et al. 2009).

Informantene ble skriftlig informert om formålet med studien og muligheten til å trekke seg fra samtykket når som helst, samt at det kun var intervjuer og dens veileder som ville ha tilgang til intervjumaterialet. Deretter ble de muntlig informert av intervjuer på et informasjonsmøte om at deltakelse i prosjektet var frivillig. Studiens frivillighet og formål ble gjentatt i intervjuet før de ga skriftlig samtykke. Samtykke fra de overordnede til undersøkelsen kunne ha lagt et større eller mindre press på å skulle delta hos de underordnede.

Konfidensialitet er et spørsmål om hvilken informasjon som bør være tilgjengelig for hvem (Kvale et al. 2009, 90). Rapportering av funnene er min stemme som taler på vegne av informantene (2009, 276). I denne undersøkelsen har jeg valgt å intervju voksne. Det antas at disse vil være i stand til å ta ansvar for den informasjonen de deler, at de vil sette grenser for seg selv om noe blir for privat, men trenger ikke være tilfellet. Et hensyn man likvel må ha fokus på, er at de her ikke snakker bare om seg selv, men også om barna, såkalt tredjemannsproblematikk. Informantene nevnte ikke barnets navn når de fortalte om de. I min formidling av funnene har jeg også anonymisert barna ved å gi dem fiktive navn og avvike noe fra den reelle alder. Jeg har også anonymisert informantene ved å gi de fiktive navn. I utvalget var det kun en mann og jeg har vist han anonymitet ved at alle informantene blir omtalt med jentenavn. Jeg har tilstrebet som forsker å være svært bevisst på ikke å avsløre sensitive informasjon eller gjengi historier som kan fremstå som gjenkjennbare, krenkende eller sårende for de det gjelder.

Jeg er veldig takknemlig for alle de informantene som ønsket å delta og gjøre mitt prosjekt mulig. Dette gjør det også etisk vanskelig for meg å stille kritiske spørsmål til den praksisen som jeg har forstått gjennom de fortellingene jeg har tolket. Jeg har vurdert mulige konsekvenser av forskningen og kommet fram til at informantene som har deltatt vil kunne oppleve en fordel av den oppnådde kunnskapen. Den større gruppe som informantene representerer, kan ved studiens hovedfunn bli utfordret på sin praksis (Kvale et al. 2009, 91).

Analysemåte

Transkripsjon av intervjuene

Analysen starter allerede ved transkripsjon av materialet (Kvale et al. 2009). Jeg skrev ned i loggbok mine observasjoner og refleksjoner før, under og etter intervjuet. Deretter transkriberte jeg samtaleord for ord med mine umiddelbare refleksjoner og spørsmål i sidemargen. Der informanten eller jeg som forsker viste ekstra engasjement eller understreket

noe med ettertrykk i toneleiet eller når vi avbrøt hverandre, så noterte jeg dette i parentes. Dette gjorde jeg for å synliggjøre intervjuet som en samskapt prosess. Jeg opplevde dette som en tidkrevende prosess, men veldig nyttig i analysearbeidet. Transkriberingen ble en svært meningsfull analytisk dialog mellom materialet og meg selv. Selv om transkripsjonen var et tålmodighetsarbeid, så opplevde jeg å bli engasjert. Jeg undret meg over samspillet mellom informanten og meg. Jeg la merke til gode spørsmål som åpnet opp for dialog og dårlige spørsmål som var sterkt preget av min forforståelse, som ble for styrende og lukkende i relasjon til informanten. Noe av dette la jeg også merke til underveis i intervjuet, hvor jeg kunne endre på måten jeg samtalte på med ønske om at informanten skulle føle seg mer avslappet. Denne analysemetoden er med å sikre påliteligheten og gyldigheten ved undersøkelsen (Kvale et al. 2009).

Analysemetode av innsamlet materialet

Jeg leste først gjennom alle intervjuene flere ganger for å finne noen analysetrader og noterte ned det som slo meg i hulter og bulter i hvert intervju (Widerberg og Bolstad 2001, kap. 8). Deretter systematiserte jeg det som henger sammen. Jeg skrev ned hva som var felles analysetrader for alle barnevernsarbeiderne, men også det som skilte seg ut. Ut fra disse felles analysetradene, bestemte jeg hvilke tema jeg opplevde sentrale å markere i relasjon til min problemstilling og mine forskningsspørsmål. Hvilken teori jeg ønsket å benytte meg av valgte jeg først etter å ha skrevet ned resultatene fra analysen. Tidligere forskning og teoretiske perspektiver ga meg mulighet til å stille kritiske spørsmål for å motvirke en selektiv forståelse og skjev fortolkning. Veilederen min var også til stor hjelp i å komme med kritisk utforskende spørsmål. Dette mener jeg bidrar til å øke troverdigheten i studien. Jeg integrerte det forskningen hittil har skrevet om hovedfunnene. Jeg la hovedvekten på en empirinær tilnæringsmåte når jeg valgte tema (Widerberg og Bolstad 2001, 127). Jeg valgte hovedtemaer og oppga hva jeg var ute etter under hvert tema. Hovedtemaene markerte jeg med forskjellig farge på tusjen. De fire hovedtema var som følger:

Familiesamtalens ramme: hvem deltar, hvor foregår samtalen, hvorfor velges denne samtaleformen

Barnets deltakelse: Hva gjør barnevernsarbeideren og omsorgspersonene for å sette fokus på barnet? Hva sier barnevernsarbeideren at barna sier eller gjør? Hva legger barnevernsarbeideren i sin forståelse av barnet?

Familiesamtalens funksjon: Konsekvenser, innhold og form. Hva tenker barnevernsarbeideren at den skal bidra til?

Relasjoner mellom de som deltar i samtalen

På et senere tidspunkt i analyseprosessen la jeg merke til hvordan disse temaene var knyttet sammen og så hvordan det dannet seg fellestrekk som en «rød tråd». Da ble det også tydelig for meg hva som «falt utenfor», særtrekk og unntak og hvordan dette bidro til analyse av mangfoldet i materialet (Haavind 2000, 35). Oppdelingen av tema hjalp meg til å utforske delene for deretter å se de sammen i helhet for igjen gå tilbake til de enkelte deler (Widerberg og Bolstad 2001, 130). Denne måten opplevde jeg som svært nyttig i forskningsprosessen. Denne fortolkningen jeg gjorde er ifølge Haavind «en måte å bearbeide fremstillinger på ved å forbinde meningsinnholdet» Haavind (2000, 28). Dette materialet blir analysert i ettertid og transformert til resultater. Jeg har derfor aldri direkte tilgang til informantenes erfaringer, noe som problematiseres i metodelitteraturen (Ulvik 2014, 60).

Jeg begynte å skrive en halv side på hvert hovedtema for å få dette litt mer under huden før jeg gikk videre med å velge ut sitater. Jeg valgte sitater som jeg opplevde spesielt gode innenfor hvert tema. Det var vanskelig å velge ut for det var så mange gode fortellinger. Jeg gikk igjennom hvert intervju og nummererte de sitatene jeg ønsket under de ulike temaene.

I analyseprosessen stilte jeg følgende spørsmål: Hva og hvem fortelles det om? Hvordan fortelles det og hvorfor fortelles denne historien? Dette er også i tråd med de sentrale spørsmålene i livsformsintervjuet som tidligere omtalt.

5 Presentasjon og drøfting av hovedfunn

Jeg vil gjøre en analyse av det jeg har tolket som hovedfunn i materialet. Hovedfunnene er at barn lettere deltar i familiesamtalen ved at barnevernsarbeideren snakker *med barnet om* barnets konkrete hverdagsliv. Et annet sentralt funn er at barnets deltakelse i familiesamtalen bringer nye perspektiver og endringsmuligheter for både barna og omsorgspersonene. Funnene viser at samtaler mellom barn og foreldre og barnevernsarbeideren bidrar til åpenhet og sammenheng for barnet, og at barnet utvikler sin forståelse og synspunkter gjennom familiesamtalen. Et annet hovedfunn er at søsken ikke deltar i familiesamtalen og at familiesamtalen skjer i hjemmet. Hovedfunnene er overlappende og må sees som gjensidig

avhengig av hverandre. Praksis er kompleks og jeg har ønskt å fange opp denne kompleksiteten i min analyse.

Familiesamtalens kontekst

Hvordan og hvor?

Barnesamtalen og foreldresamtale ble ofte brukt som samtaleform i forkant av familiesamtalen for å skape allianse med barnet og de voksne i familien hver for seg.

Familiesamtalen foretas hovedsakelig i familiens hjem. En grunn for dette er å trygge barnet i kjente omgivelser.

En informant, Turid forteller om en gutt som var redd for foreldrenes reaksjoner dersom hans opplevelser ble formidlet til foreldrene. Hun gjenforteller fra denne barnesamtalen om hvordan hun begrunner ønsket om familiesamtalen for gutten:

Jeg må nesten snakke med pappa og mamma for å hjelpe de til å forstå situasjonen din. Jeg behøver ikke fortelle alt som du har fortalt meg, men fokusere på det som er viktig for deg og som du ønsker litt forandring på i de situasjonene du er hos mamma eller når du er hos pappa.

Forskning viser også hvordan barn kan være bekymret for hvordan de andre familiemedlemmene skal reagere enten under eller etter samtalen, men at det er viktig for dem å delta i familiesamtalene (Stith 1996). Informantene gir uttrykk for at en styrking av alliansen mellom barnet og barnevernsarbeideren kan bidra til at barnet føler større trygghet når de skal fortelle foreldrene om vanskelige tema. Parallelt har barnevernsarbeideren bygget allianse med foreldrene slik at barna lettere kan bli ivaretatt av foreldrene både i familiesamtalen og i etterkant av samtalen. Turid formidler begrunnelsen for å ha barnesamtale forut for familiesamtalen slik:

Jeg stolte kanskje ikke 100 prosent på reaksjonen til far eller mor. Og samtidig hvis jeg skulle ta først samtale med barnet og for eksempel far, så var jeg usikker på om det ble diskusjon hjemme etter at jeg etter at jeg hadde gått. At det på en måte ble årsak til at barnet ikke ville tåle mer å snakke om sine behov på grunn av pappas eller mammas reaksjon.

I barnesamtalen har barnevernsarbeideren ønsket å bygge allianse slik at barna kan snakke fritt om hemmeligheter og det de synes er vanskelig før en familiesamtale blir gjennomført. Forskning peker på at barn er svært lojale mot sine foreldre og at foreldrene kan i enda større

grad være indirekte tilstede i barnesamtalen enn når foreldrene er fysisk tilstede (Øvreeide 2009). Når foreldrene er tilstede kan barnet oppleve å få samtykke av foreldrene til å dele vanskelige tema.

De fleste av de intervjuede utfører familiesamtalen i hjemmet. Dette blir begrunnet med at barnet er kjent og trygg der. Det fysiske rommet som hjemmet tilbyr kan bidra til å komme tettere på familiens hverdag. Hjemmet gir barna større mulighet til å bringe konkrete ting fra deres hverdag inn i samtalen ved å vise fram for eksempel rommet sitt og leker. Informantene gir også inntrykk av at barnet får regulert sin deltakelse på denne måten og at det bidrar til at barnet lettere deltar. Turid forteller:

Gutten fortalte om det han synes var vanskelig og pappaen ble ikke sint. Så ble det litte grann stillhet og gutten sier: Har du (til barnevernsarbeider) sett det bildet av katten? Skal jeg gå og hente det? Ja, det må du gjøre. Da er vi ferdig, da ønsker han ikke gå mer inn i problemene. Da fokuserer vi på katten.

Å være hjemme kan gi rom for å få innblikk i hva barnet gjør når de ikke vil prate. Hjemmet som arena kan hjelpe de voksne til å regulere seg i forhold til barnet. Barnet kan tydeligere vise sitt ønske om deltakelse som ikke nødvendigvis handler om å prate om det som er vanskelig eller i det hele tatt prate. Slik kan det bli et naturlig skifte av fokus underveis i samtalen som også kan omhandle et fokus på familiens katt. Systemisk perspektiv ser familieterapi som en dialog med betydningsfulle andre om det som er vanskelig, men også å se og konkretisere ressurser hos den enkelte, som for eksempel her familiens katt.

Hvem deltar i familiesamtalen?

Hovedtrekkene i barnevernsarbeidernes fortellinger viser at barnet som det var etablert barnevernssak på, og vanligvis *begge* omsorgspersonene ble invitert til familiesamtalen, men ikke søsken. I Thorn (1999) sin undersøkelse hadde barn ulike syn på hvem som burde delta i familiesamtalen. Denne studien viser også at barn forholder seg til spørsmål om deltakelse i samtaler og mener noe om dette, og det viser barnets posisjon som selvstendig aktør.

Materialet viser ulike praksiser knyttet til hvem som deltar. For eksempel, i en familie der foreldrene var skilt med to barn, valgte barnevernsarbeideren å dele opp familiesamtalene: far og barn, og mor og barn. Dette ble begrunnet i store konflikter mellom foreldrene. I dette eksemplet ble ikke søsken invitert til samme familiesamtale begrunnet i at de hadde forskjellige problemstillinger. En annen informant mente at et halvsøsken bare bodde sammen med barnet annen hver helg og at søsken derfor ikke ble vurdert relevant for familiesamtalen.

Ut fra et systemisk perspektiv (kapittel 3) vil både foreldre, fosterforeldre og søsken inkluderes i familiesamtaler ut fra en forståelse av at familiemedlemmene gjensidig påvirker hverandre og derfor må forstås som en helhet. I dette perspektivet framheves ønsket om at nettopp familiemedlemmenes ulike opplevelser av problemstillinger vil berike forståelsen og endringsmulighetene, men utfordringer kan være å ivareta barnet når foreldrenes konflikter seg imellom eller de voksnes egne problemer kommer i forgrunnen i samtalen. Denne bekymringen bidrar til at barnevernsarbeiderne noen ganger velger å snakke med barna og foreldrene hver for seg. Helgeland (2014) har gjort en avhandling på bakgrunn av intervjuer med familierapeuter ved ulike familiekontor og avdelinger for barn og unges psykiske helse. Det fremkommer at terapeutene opplever det etisk vanskelig og utfordrende å ivareta barna i situasjoner hvor foreldrenes vansker dominerer, eller når foreldrene krenker barnet for eksempel ved å gjøre barnet til syndebukk for familiens vansker. Dette har vært løst på ulike måter i praksis både ved å snakke alene med barna, søsken inkludert, og foreldrene og barna sammen (Hareide 2011). Midtstigen og Vik (2007) ved et familievernkontor har erfart at det er best at barna får snakke alene med familierapeuten for å slippe unna «lojalitetsklemma» si. Deretter kan den profesjonelle formidle videre til foreldrene hva barnet har ønsket å fortelle dem.

Johnsen og Torsteinsson (2012, 68) viser til flere empiriske data som viser at familierapeuter i stor grad selv unngår å invitere til samtaler der barn og ungdom deltar sammen med voksenpersoner. Den viktigste grunnen til at familierapeutene ikke gjør det, er eget ubehag og følelse av utilstrekkelighet. Informantene forteller også om eget ubehag når de opplever foreldrene ikke klarer å ivareta barnets behov i samtalen, det er konflikter mellom barnevernsarbeiderne og foreldrene og følelse av utilstrekkelighet ved å skulle ivareta alles deltakelse i samtalen. Informantene opplever at barnet tåler å være tilstede i familiesamtalen fordi barnet allerede kjenner til utfordringene i familien. En informant, Kari, begrunner familieperspektivet og inkludering av søsken slik:

Å tenke at han skal sitte inne på rommet sitt og høre. Det er bedre at han *deltar* i samtalen. For å ivareta alle parter, da, selv om det er vanskelig. ... Så det var litt tanken at han skulle få vært med på prosessen.

Kari trekker fram det å skulle ivareta alle parter i familiesamtalen som utfordrende. Når alle skal snakke om noe felles blir det problematisk, men det kan også fungere. Nøytralitet som tidligere omtalt (kapittel 3), viser hvordan det er mulig å ivareta alle ved å være multi-partisk med fokus på utforskning av barnets og de voksnes opplevelser som en respektfull holdning (Cecchin 1987; Nordenhof 2008).

Mona en av de andre informantene forteller om en familiesamtale der både fostermor, fostersønn og begge biologiske foreldre ble invitert. I forkant av en samtale med evaluering av samvær, ønsket barnevernsarbeideren en familiesamtale med fostergutten, begge biologiske foreldre og fostermor. Barnevernsarbeideren drøftet med de biologiske foreldrene om tillatelse til at fostermor ble inkludert i denne samtalen om evaluering av samvær. Mens Mona blir intervjuet får hun en tanke om hvorfor ikke også ha invitert fosterfar, fosterbror og guttens eldre søsken.

Men nå slo det meg en tanke at de også kan være med på den her evalueringen. Ja, enda flere voksne som han forholder seg til, snakker sammen, og er enige og her går vi sammen for ditt beste. Får en sånn følelse av at det henger i hop, det er ikke separate deler, det er liksom min familie.

Eksemplet viser at hvem som inkluderes i familiesamtalen varierer og er kompleks.

Familieterapi i barnevernet må romme mange typer familiekonstellasjoner. Det er sentralt i familieterapi og systemisk perspektiv å ha fokus på relasjonene mellom familiemedlemmene, men også andre betydningsfulle relasjoner og relasjonene til profesjonelle yrkesutøvere. Dette er bakgrunnen for at det er naturlig for en systemisk utøver å invitere hele familien da de gjensidig påvirker hverandre. Dette bidrar til å se utfordringer i en større helhet. Et problem eller hendelse i familien kan ses i sammenheng med andre begivenheter. Systemisk perspektiv viser på den måten en sirkulær årsaksmodell, og at ved å dele problemer i familiesamtalen så kan man finne løsninger sammen (Johnsen og Torsteinsson 2012).

I et maktperspektiv (kapittel 3) hvor man ser på makt som relasjonell, legges det vekt på hvordan den fordeler seg (Gallagher 2008b). I et slikt perspektiv kan man si at det gjennom familiesamtalen fordeles makt ved at den enkeltes opplevelse og meninger kommer fram i fellesskap og bidrar til gjensidig påvirkning. Voksne og barn kan være uenig om definisjon av problemer og løsninger. Desto viktigere er det at barn og søsken får mulighet til å delta og påvirke sammen med de andre voksne i familien og barnevernet. Slik får barnet som individ og aktør plass til å uttrykke sine meninger. Familieterapi framhever betydningen av den enkeltes opplevelse og meninger kommer fram i fellesskap i familiesamtalen og at dette mangfold av meninger kan bidra til gode prosesser i familien. Barnevernsarbeiderne viser ulike erfaringer med denne fordelingen av relasjonell makt, men de ønsker å tilstrebe at den enkeltes opplevelse og meninger kommer fram i fellesskap slik som i familieterapiperspektivet. Informantene viser en praksis der felles fokus på barnets konkrete

hverdagsopplevelser og barnets framvisning av leker og aktiviteter i samtalen letter vanskeligheter med å inkludere alle.

Relasjonene og påvirkningen mellom de som deltar i familiesamtalen er også avhengig av den ytre ramme som barnevernet og familien er en del av. Dette komplekse samspillet mellom ulike sammenhenger, er noe systemisk perspektiv framhever betydningen av.

Barnevernets mandat

Andre forhold som kan påvirke kompleksiteten mandat barnevernet har.

Barnevernsarbeiderne forteller det er viktig å være tydelig og åpen på *hvorfor* barnevernet har samtalene med familien og hvilken myndighet de har til å bestemme for å skape forutsigbarhet for barnet og tydelige rammer. Kari formidler det slik:

Og gutten skal vite at det her er bestemt for noen som passer på barn, dem bor ikke hjemme, for å sette litt sånn kontekst rundt det, da. Hvem og hvorfor.

Barnevernet har regulert sitt arbeid etter lover og retningslinjer, og det vil derfor være sentralt å belyse for familiesamtalens kontekst. Fordelingen av makt mellom relasjoner vil være ulik både mellom voksne og barn, men i barnevernets kontekst vil den også framtre ulik mellom familien som klienter og barnevernsarbeideren, da de jobber etter en normativ lov (Ulvik 2015, 199). Barnevernsloven har noen føringer på hva som vurderes som barnets beste og har myndighet til å sette i verk hjelpetiltak. Det betyr at barnevernsarbeideren alltid vil sitte med beslutninger. Flere forteller hvordan de i familiesamtalen er direkte med foreldre om barnevernets vurderinger av barnets behov. Turid påpeker guttens alder som grunn for at han bør delta med sine egne beskrivelser.

Jeg er så direkte med far så jeg bare sier til han: La han (gutten) fortelle selv! Han er en stor gutt som kan fortelle hva han gjør når han kommer fra skolen.

Mona forteller om en tilsynsfører som prøver å ivareta guttens behov ved å si direkte til mor hva hun forventer av hennes omsorg:

Hun prøver å føre guttens sak og henvender seg til moren: Nå når han er hos deg disse timene så får du faktisk ikke ligge å sove halve ettermiddagen!

Informantene erfarer det positivt å være direkte og ærlig med både foreldre og barn. Å jobbe etter en lov som er førende for barnets beste kan gjøre det utfordrende for barnevernsarbeideren å ha en åpen utforskende holdning på hvordan foreldrene tenker om sin

egen omsorgspraksis og hvordan barnet(a) tenker om denne. Det kan også være at det på grunn av denne strukturen i barnevernet gjør det vanskelig å innta en holdning om at barnevernsarbeideren samskaper virkeligheten med de som deltar i familiesamtalen, slik posisjonen i systemisk tenkning (annen ordens kybernetikk) innebærer. Noen av barnevernsarbeidernes erfaringer kan tyde på at de legger tydelige føringer på hva som skal være tema for samtalen istedenfor at dette er noe de samarbeider om. De eksemplene som viser en åpenhet for temaer i samtalen, er de erfaringene i materialet som viser at familiesamtalen bidrar til åpen refleksjon om barnets beste og bringer hverdagserfaringene fram.

Det kan oppstå et slags konkurranseforhold på hvem som besitter kunnskap om hva som er det beste for barnet og bidra til konflikter mellom foreldrene og barnevernet. Til slutt vil det alltid være barnevernsarbeideren som har myndighet til å konkludere med hva de vurderer som barnets beste. En utforskende praksis gjennom familiesamtalen kan imidlertid gi et bedre beslutningsgrunnlag når den enkeltes stemme blir utforsket.

I familieterapi er man opptatt av mangfoldet av meningsutsagn og at denne samskapingen av utsagn kan bidra til at familiens problemer blir løst. Den enkeltes utsagn blir derfor etterspurt og anerkjent som en unik opplevelse som ingen kan si er rett eller galt. Dette er noe jeg selv som familieterapeut har understreket i familiesamtaler for å hente fram barnets stemme og hindre at spesielt foreldre kan si «det var ikke sånn, men sånn!» Familieterapi i barnevernets kontekst kan utfordre dette synet om at det ikke er noe som er rett eller galt da barnevernsarbeiderne følger normative lover og retningslinjer. Barnevernets ramme kan derfor være et hinder for både barns og foreldres deltakelse. Å være nøytral til hva foreldrene eller barna foreslår blir da en utfordring i forhold til barnevernsarbeiderens ansvar for å sørge for at barnets beste blir ivaretatt i henhold til lovens føringer.

Sara mener det er viktig at barnevernsarbeideren tydeliggjør for barnet fritak for ansvar, men mulighet for medvirkning:

Dem skal få lov til å bli hørt om hva dem ønsker og tenker, men dem har ikke noe ansvar for hva som blir bestemt, og det er viktig å sette ord på for dem, syns jeg.

Strandbu (2011) framholder også at barn ikke skal ha en beslutningsmyndighet som er større enn hva de selv vil eller bør forvalte. Barnets autonome rettigheter er avgrenset av de voksnes ansvar og makt over barn. Samtidig argumenterer hun for at en styrking av barn og unges

rettigheter innebærer en endring av voksenrollen som kan oppfattes som en begrensning av de voksnes myndighet over barn.

Barnevernsarbeiderne har ansvar for beslutninger relatert til en normativ lov, og barnevernsarbeiderne opplever det viktig å være direkte og åpne på hva de vurderer som barnets beste. Dette kan stå i veien for en åpen utforskende holdning til hvordan foreldrene og barnet selv vurderer sin situasjon.

Samtalepraksiser

De intervjuede er opptatt av å velge en samtaleform som er egnet for samtalens hensikt. De forteller om familiesamtaler som inngår som en del av frivillig hjelpetiltak i barnevernet. De forteller først og fremst om informasjonsgivende og støttende samtaler. Flere framhever at endring må skje gjennom foreldrene og derfor har de mange foreldresamtaler samtidig som de ønsker å fokusere på barnet med å ha barnesamtaler. Flere uttrykker allikevel en endring i praksis mot i større grad å ha familiesamtaler i forlengelse av en barnesamtale og materialet mitt tyder på at det er positivt for barnet. Dette kan tyde på en endring av reservasjon mot bruk av familiesamtalen (Johnsen og Torsteinsson 2012; Mæhle 2000). Ulvik (2015,196) skriver om relasjonen mellom ulike samtaleformer og deltakelse, og at samtalepraksisene kan ha ulike hensikter. Lise understreker dette med eksemplet:

Vi har fortsatt stort fokus på foreldre, for det er gjennom foreldre at endring skjer, da, så vi bruker jo mye tid på samtale med foreldrene. Også er vi jo opptatt av barnet og. Og da ender vi jo veldig ofte med å ha samtaler med barnet alene. Også har det vel blitt en sånn trend den siste tiden, tror jeg, hvor vi er mer bevisste på, hvis vi har snakka med barnet alene, da, at vi også tar med foreldrene. Sånn at foreldrene hører hva vi har snakka med barna om, at vi sammen kan snakke om utfordringer eller utsagn som har kommet opp i samtalen med barna, da.

Å se foreldre-barn-relasjonen som sosial og at den rommer mulighet til å påvirke hverandre positivt og negativt er tidligere nevnt i den systemiske perspektivet, og at både barn og voksne sammen kan bidra til løsninger. Foreldrene kan også endre seg positivt ved at de blir engasjert i barnet. Likeså kan barnet endre seg ved at de erfarer å få si sin mening og at dette blir hørt på en anerkjennende måte. Dette kan gjøre barnet tryggere. Barnevernsarbeiderne har imidlertid også fortalt sin bekymring om at foreldrene påvirker barnet negativt i familiesamtalen samtidig som de forteller om hvordan barnet allerede lever i disse relasjonene utenfor barnevernets samtaler med familien. Utfordringer som nevnt i fortellingen kan være noe barnet opplever som vanskelig i relasjonen til foreldrene. Dette peker på et sentralt

barnespesifikt tema i familierapi som omhandler betydningen av barnets tilknytningsrelasjoner (Mæhle 2000). Et hovedfokus på foreldresamtaler kan være et hinder for å hente fram barnets stemme, men materialet viser at samtaler hvor foreldre og barn er tilstede er bra. En forutsetning for dette er at barnevernsarbeideren har hatt samtaler med begge parter alene først og slik tilegnet seg kunnskap på forhånd. En informant, Turid sa det slik:

Da får jeg i mellomtiden mer kjennskap til foreldre og til barnet. Og da vet jeg når jeg avslutter og sier at jeg må gå hjem så blir det ikke noe alvorlig problem som: Du har sladret til en person i barnevernet! Da blir det liksom nærhet og forståelse for barnet fra foreldrene. Når du skal ha en samtale med et barn eller foreldre hver for seg selv, da på en måte du beskytter barnet.

Sara understreker barnets rett til å ikke svare på hennes spørsmål hvis dem ikke vil:

Jeg sier alltid til barn når jeg prater med dem, så sier jeg at vi skal prate sammen og at dem ikke har noe ... dem *må* ikke svare meg hvis dem ikke vil! Og dem må ikke føle at de må svare riktig.

Disse eksemplene kan forstås på bakgrunn av at barnesamtalen gir barnet mulighet til å snakke om sine foreldre på en dårlig måte. Hvilken måte barna snakker om foreldrene sine på vil avhenge av hvilken måte spørsmålene blir stilt på. Spørsmål kan være normative ved at de er styrende på hvordan barnets hverdagsliv bør være, eller spørsmål kan være åpne, konkrete og utforskende (Ulvik 2015, 201-203). Barnevernets normative kontekst kan stå i veien for et samarbeid der dialogen står i sentrum. Eksemplet kan være et uttrykk for det. Det er på en måte riktig og viktig å si «du *må ikke*». Dette kan gjøre barnesamtalen som samtaleform et hinder for deltakelse så lenge denne blir brukt for å avdekke problemer.

Forskning viser hvor viktig det er å utarbeide en samarbeidskontrakt om samtykke til deltakelse og hvordan samtalen skal skje (Ulvik 2015). Når den profesjonelle rammer inn samtalen ved å spørre om barnets samtykke til å delta, blir barnet regnet som en deltaker. Ulvik (2015) påpeker at barnevernet synes å ha en praksis der de voksne formulerer samtalsformål til barnet som «å bli kjent med deg». Hun henviser da til barnesamtaler. Praksisen kan gjøre det vanskeligere for barna å delta i en gjensidig meningsutforskning som er så sentralt i systemisk tenkning, kontra dersom samtalsformål var mer spesifikk og konkret. Tidligere forskning viser når barnet vet hensikten med samtalen og hvordan samtalen skal foregå, blir det lettere for barnet å gjøre samtalen relevant (Lobatto 2002; Stith 1996; Ulvik 2015). I materialet fortalte barnevernsarbeiderne om både tydelige og utydelige målsettinger. Lise sa det slik:

Målet med samtalen var å følge opp, også holde i tråden, også var det en stund siden vi hadde sett de sammen sist. Vi har hatt sånn foreldreveiledningsprogram inne, PMTO, sånn at foreldrene har tatt imot det en stund, så nå ønska vi å snakke litt ... altså det var ikke sånn *veldig* planlagt, hadde ikke noe helt klart *mandat*, men sånn å høre hvordan det går og, ja, holde i tråden. Vi har også hatt flere samtaler med gutten *alene* den siste tiden, så det var viktig å snakke med de *sammen*. Det handler litt om bekymringen i saken også.

Dette eksemplet viser den begrensning PMTO som foreldrebasert veiledningsprogram og barnesamtalen har, og hvilken mulighet familiesamtalen gir ved at barnet deltar *sammen* med sine foreldre og at familiesamtalen kan øke barnevernsarbeiderens forståelse for samspillet i familien.

I flere av intervjuene forteller barnevernsarbeideren om at barnet ikke må føle seg lurt til å delta i barnesamtaler uten at de har fått tydelig informasjon om at barnevernsarbeideren har et ansvar å formidle innholdet videre til foreldrene. Slik sier Sara det:

Det som er viktig er jo egentlig at barnet vet at det vi snakker om det skal mamma og pappa få vite, sånn at de ikke føler seg lurt, da.

En annen måte det ble uttrykt på var av Lise:

Vi tenker det er bra at gutten hører, altså, han *eier* jo det som er vanskelig hjemme, da. Han vet jo i bunn og grunn hva som er vanskelig, han! Selvfølgelig! Det er ikke noe hemmelighet for han!

Kanskje det er en hemmelighet for foreldrene hvordan gutten opplever vanskelighetene.

Materialet viser at familiesamtalen har en positiv funksjon ved at vanskelighetene og hemmelighetene kan snakkes om i åpenhet og at det kan bidra med trygghet for barnet.

Jeg tenker at det er viktig at barn vet at vi (barnevernsarbeiderne) *vet* hva som er problematikken og at vi jobber sånn og sånn med mamma og pappa for at ting skal bli bedre! Også tenker jeg at de trenger kanskje ikke alle detaljer om mammas strev, det er ikke sikkert han skal høre *alt*, men skal vite i store trekk hva foreldrene får hjelp til, hva vi tenker at familien trenger hjelp til. Man har forskjellige typer samtaler, da! Alt til sin tid.

Ulvik (2015) trekker fram at det har vært fokusert mye i forskningen på barnets rett til deltakelse i tråd med FN's barnekonvensjon, men lite på barnets rett til å si nei til samtaleaktiviteter initiert av profesjonelle. Flere av informantene gir inntrykk av utfordringer knyttet til å finne svar på når det kan være aktuelt for barnet å inviteres til en familiesamtale. I denne prosessen framheves barnets behov for beskyttelse mot å være vitne til foreldrenes konflikter og detaljer om de problemene foreldrene sliter med. Samtidig pekes det på at barnet vet hva som er vanskelig hjemme. Barnesamtalen beskrives også som et middel for at barnet skal føle seg friere til å snakke om det som er vanskelig når foreldrene ikke er der. Dette

begrunnes med at barn er lojale mot foreldrene sine og derfor ikke vil si det de opplever vanskelig. Lise sier det slik:

Jeg tenker barn nok er friere i noe av det de sier når de er aleine, *men* man kan ikke bruke det til noe dersom man ikke tar foreldrene med. Altså bare å høre på har jo kanskje ikke noe for seg, men at det er fint å *dele*.

Å dele blir derfor framstilt som en funksjon med familiesamtalen. I et perspektiv hvor barnet som aktør vektlegges, stilles vi overfor spørsmål knyttet til former for relasjonell makt og utøvelse av makt. Barnevernet fungerer således som en ramme for å «sikre» bedre omsorg. I en familiesamtale kan barnet gis mulighet til å påvirke relasjonene i den konteksten ved blant annet å uttale seg *direkte*. Dette kan skjerpe foreldrene i sin utøvelse av omsorg (Hennum 2010). Lise sier det slik:

... og er det ting de ønsker at vi skal ta opp med foreldrene, så gjør vi det, så kommer foreldrene inn på slutten også tror jeg det er betryggende for foreldrene å vite om det vi har snakka om. At det vi har snakka om er ikke noe hemmelig, ikke sant! Og noe har kommet frem og oppleves sånn og sånn og hva kan vi gjøre med det, ikke sant. Man får liksom tatt det liksom raskt, da.

Målet med hjelpetiltak i barnevernet og familiesamtalens funksjon er endring, men det er ikke alltid dette skjer. Det er derfor relevant å utforske noen forhold knyttet til dette, for eksempel hva barnevernsarbeiderne beskriver skjer i løpet av en samtale.

Ulike former for barns deltakelse

Utforskning av hverdagsliv

Barnevernsarbeiderne forteller ulikt om hvordan barnet deltar, men sentral informasjon i intervjuene er at barnet lettere deltar ved at barnevernsarbeideren snakker *med* barnet *om* barnets konkrete hverdagsliv. Et annet sentralt forhold er at barnets deltakelse i familiesamtalen sammen med sine nære omsorgspersoner, bidrar til sammenheng for barnet og åpenhet. Dette gir mulighet for økt forståelse *mellom* de som deltar og endring. Barnevernsarbeiderne erfarer imidlertid en del utfordringer med å ivareta alles deltakelse i familiesamtalen.

Barnevernsarbeidernes fortellinger tyder på en oppdeling av spørsmål som går på barnet som en del av samtalen og en annen del som går på de voksne. Det synes som barnevernsarbeiderne har utfordringer i å stille fellesspørsmål som aktivt etterspør foreldrenes syn på barnets initiativ og barnets syn på de voksnes initiativ. Dette er viktig og utfyller tidligere funn som understreker at det kan være vanskelig å ha samtaler med alle i familien.

Et spørsmål kan være om dette blir vanskelig fordi barnevernet har manglende rutiner og strukturer for å snakke med barn sammen med foreldrene? Fokuset på interaksjonen mellom individene forstås som helt sentral i systemisk perspektiv for å bidra til økt forståelse av hverandre.

Informantene vektlegger å snakke med barnet om konkrete interesser og skole og venner og viktige voksne. Flere trekker fram viktigheten av at barnet deltar med sine ressurser og at de får vise hva de mestrer i samtalen, men samtalepraksisen har hovedfokus på problemer.

Lise forteller om en familiesamtale der barnet var 8 år:

Videre i samtalen hadde vi vel større fokus altså bare *direkte* på gutten og lot han fortelle *fritt*. Han hadde flytta og begynt på ny skole og hvordan det hadde vært og hvordan det fortsatt var og hva han var opptatt av. Bare han får slippe til han, så prater han ganske mye. Det var også noe han fortalte om som han opplevde *vanskelig* eller litt urettferdig hjemme! Hvor foreldrene var aktive og liksom kom på banen og man kunne snakke om det som var vanskelig.

Barnevernsarbeideren forteller om utforsking av konkrete erfaringer gutten har fra hverdagslivet og hvordan dette skaper engasjement hos foreldrene. Hun forteller videre:

Da ville gutten vise fram hva han hadde gjort på en trening hvor mor blir da litt ivrig, noe som var litt sånn positivt, da! Ho blir litt ivrig og kommer med mange typer kommandoer som er knytta til den idretten, da.

Det virker som om gutten fikk og tok plass til å delta med fortellinger fra skole og fritid. På den måten fikk han påvirke og anledning til å øve innflytelse på familiesamtalens innhold. Her kan gutten forstås som aktiv deltaker fordi barnevernsarbeideren utforsker guttens hverdagsliv *med* barnet og på den måten hjelper gutten med å forstå sin livssituasjon (Gulbrandsen 2014a). Samtidig får barnevernsarbeideren mulighet til å forstå mer. Det å få utvidet sin forståelse av ulike sammenhenger med barn og foreldre sammen er sentralt i familieterapi med barn. Den svenske undersøkelsen (Hartzell, Seikkula og von Knorring 2009) fremhever at barna setter pris på å delta i familiesamtalen dersom de fikk konkrete spørsmål som de kunne svare på, og at disse ble vurdert som viktige bidrag til familiesamtalen, noe som kom tydelig fram i barnevernsarbeiderens opplevelse av guttens deltakelse i denne familiesamtalen. I disse eksemplene viser barnevernsarbeideren hvordan hun tilrettelegger barnet i å formidle seg. Ulvik (2015) påpeker at barn i kontakt med barnevernet kan ha opplevd liten grad av utviklingsstøtte og trenger assistanse til å uttrykke sine behov og synspunkter.

Flere forfattere mener at målet med de voksnes deltakelse og engasjement i barnet skal bidra til at barnet utvikler sin forståelse og synspunkter i de sammenhenger barnet er en del av (Gulbrandsen 2014a; Strandbu 2011). Dette betyr ikke nødvendigvis et resultat i form av en endring, men at barnet får hjelp til å skape mening i sin situasjon som prosess og mål i seg selv. I familiesamtalen er barnet en del av en sammenheng med sine omsorgspersoner. Familiesamtalen kan betraktes som en triangulert samtale der foreldrene gir sin respons på barnets signaler (Øvreeide 2009), med andre ord et engasjement i barnets deltakelse. Samtaler med barn og foreldre viser betydningen av barnets tilknytningsrelasjoner. Forskning viser at barn ønsker en balansegang mellom å få oppmerksomhet, men ønsker ikke å være i fokus hele tiden (Lobatto 2002; Stith 1996). Familiesamtalen gir mulighet for å møte et behov om mindre fokus. I familieterapi er det viktig at alles opplevelser kommer fram og at alle blir gitt mulighet for å gi respons på den enkeltes synspunkt. Dette kan gjøres ved at barnevernsarbeideren tar alles parti, med andre ord er multi-partisk og barn og foreldre gis like mye plass (Cecchin 1987; Frøyland 2008). På den måten skapes et felles fokus. Tidligere forskning (Lobatto 2002) viser at barn jobber aktivt med samarbeidsallianser i familiesamtalen for å sjekke ut at barna ikke får for mye oppmerksomhet på bekostning av foreldrene derfor er det viktig at alle får fokus (Lobatto 2002). Fordelingen av fokus er også viktig fordi deltakerne i familiesamtalen påvirker hverandre gjensidig, sett i et systemisk perspektiv. På måten bidrar familiesamtalen til endringsmuligheter, men familiesamtalen gir også barnevernsarbeideren et bedre beslutningsgrunnlag og dermed kan sikre i større grad at barnets beste blir ivaretatt.

I Lises overforstående fortelling, kan guttens opplevelse av engasjement hos foreldrene, bidratt til at han våget å fortelle om det han opplevde vanskelig hjemme. På den måten bidrar familiesamtalen som form, til åpenhet. I denne fortellingen vurderte både barnevernsarbeideren og foreldrene guttens bidrag som interessante. Denne barnevernsarbeideren utforsker både mestring og vanskeligheter gutten og foreldrene opplever. Systemperspektivet og tidligere forskning viser viktigheten av å ikke bare fokusere på problemer, men også på ressurser og mestring som barna og familien har (Johnsen og Torsteinsson 2012; Nordenhof 2008).

Mona forteller om en familiesamtale som ikke fungerer. Hun får et inntrykk av en gutt på 14 år som ikke forstår det som blir sagt eller opplever samtalen kjedelig og dermed blir taus:

Han er ikke helt med på voksenpratet. For eksempel mor kan ha lange monologer. Jeg lurer veldig på hvor mye han egentlig får med seg. Han kjeder seg vel eller ikke

forstår. Han er egentlig ganske taus også kommer han med noe *helt* utenfor det vi snakker om. Oftest så svarer vi på det og så går vi tilbake til det vi pratet om.

Ungdommens deltakelse her kan forstås som passiv. Gutten gis mulighet til å stille spørsmål og de voksne gir svar, men de går tilbake til voksensnakket. Dette kan skyldes mangel på en videre utforskning av guttens spørsmål fra de voksne. I dette eksemplet reduseres barnets mulighet til å bli engasjert og oppleve mening i sin sammenheng. Voksensamtalen som atskilt i familiesamtalen kan redusere muligheten for dialog. I det systemiske perspektivet forstår man barn og unge i en interaksjonssirkel der de påvirker hverandres atferd. Gallagher (2008b) belyser hvilken effekt barnets initiativ har på de voksne. Hvilken påvirkning får ungdommens bidrag i samtalen? De voksne kan for eksempel la være å stille barnet utforskende spørsmål. Ungdommen kan påvirke samtalen ved å være taus og på den måten tydeliggjøre at samtalen ikke gjøres på hans premisser og/eller at han på den måten markerer sitt ønske om å ikke være tilstede i samtalen i det hele tatt. Dette kan forstås som en makt som både ungdommen og de voksne har til å påvirke. Deltakelse bidrar til åpenhet og gir mulighet for endring. Mer jevn fordeling av makt gir deltakelse, med andre ord demokrati. Maktutøvelsen kan også forstås som at barnevernsarbeiderne ikke har tradisjon for utforskning i et hverdagsforankret fokus og at det er uvant for både foreldre og profesjonelle å snakke *med* barn om de voksnes problemer (Nordenhof 2008).

Deltakelsen kan bli utfordret når foreldrene snakker nedsettende om barna sine, at barna ikke ønsker å delta og at foreldrene snakker for mye slik at barna trekker seg tilbake (Nilsson og Trana 2000). Nilsson og Tranas undersøkelse viser også dilemmaer den profesjonelle har i familiesamtalen når barn forteller noe vanskelig mens foreldrene overhører dette. Denne forskningen peker på ubehag den profesjonelle kan oppleve ved å ha foreldre og barn i samme rom, men også løsninger (2000).

Studier viser at barn er opptatte av arenaer utenfor familien som skole, fritid og venner og har en løs definisjon av hvem som tilhører familien (Brannen, Heptinstall og Bhopal 2000).

Denne empirien viser at det er lettere å inkludere barn når man bruker en konkret hverdagstilnærming. Dette peker flere forfattere på og foreslår livsformsintervjuet som en samtaleform for hverdagstilnærming (Andenæs 1991; Gulbrandsen 2014a). I familierapi er det de siste årene blitt økt fokus på å se familien som en del av et større system som kan omhandle hverdagsarenaer etter kritikk for mangel på dette. Kritikken kan også ses i lys av forskning som viser at det er klientrelaterte forhold som bidrar mest til gode resultater, det vil si ressurser klienten selv bringer med seg inn i samtalen og hverdagslivet som påvirker den

enkelte utenfor familierapien (Duncan et al. 2008, 24-25). Familierapien ser barn, foreldre, familie og *omgivelser* som systemer av sammenhengende relasjoner som gjensidig påvirker hverandre (Johnsen og Torsteinsson 2012).

Utforskningen av barns hverdagsliv i familiesamtalen, kan forstås som en meningskapende prosess. I familierapi som systemisk perspektiv, er det også sentralt å utforske mening mellom deltakerne i samtalen og at denne utforskningen kan bidra til økt forståelse *mellom* de som deltar i samtalen. Gulbrandsen med flere (2014a) snakker om denne meningskapingen som en gjensidig samarbeidsprosess mellom de voksne og barnet(a). Ulvik (2014, 64-65) skriver at samtalen må inneholde en form for dialog for at vi kan snakke om deltakelse. Den dialogiske dimensjonen *mellom* de som deltar blir derfor viktig. Dialogens dimensjon kan bety at det finnes muligheter for at deltakerne i familiesamtalen forandres gjennom samtalen, det vil si samtalen som potensiell produktiv. Deltakelse kan derfor forstås som utforskning og påvirkning av hverandre. Flere peker på at det trengs en praksis som gir struktur for å få dette gjennomført, det vil si barnevernets ramme for utøvelse (Gulbrandsen 2014a; Strandbu 2011).

Informantene forteller at de ønsker å høre barnets egne tanker og følelser, erfaringer og opplevelser. Stine sier det slik:

Ho har opplevd mye mer enn det vi tror. Og har ofte egne tanker og meninger og frustrasjoner ... tilknytt problemstillinga hjemme.

Informantene mener det er viktig å sette konkrete ord på det som er vanskelig i familien og hjelpe barnet til å fortelle selv det som oppleves vanskelig ved å bekrefte og gjenta det barnet har sagt. Slik blir barnet anerkjent som subjekt og individ, samtidig som bekräftelsen gjør det lettere å utforske videre med å spørre hvordan det var og hvordan det kan komme til å bli (Ulvik 2014, 70). En slik konkret samtale kan være en form for livsformsintervju, også anvendt direkte i profesjonell praksis.

Lise forteller også hvordan foreldrene blir engasjert i hva barnet formidler og hvordan barnet viser sin mening om løsningen på det han opplever vanskelig:

Jeg tror han (gutt 8 år) turte å si noe som var vanskelig som han kanskje ikke hadde sagt hvis vi fra barneverntjenesten ikke var der. Det var nok *tema* som gutten brakte opp som gjorde at de ble engasjerte igjen. Og at foreldrene hørte på han og klarte å romme det uten å bli sint. Og gutten da til slutt sier: Ja, det var godt å høre eller dette ble en god løsning!

Dette eksemplet kan forstås som at barnevernet som beslutningssystem blir en del av familien som utvidet system der de som deltar gjensidig påvirker hverandre. Påvirkningen gjør andre temaer enn de familien vanligvis snakker om mulig å samtale om.

En annen informant forteller fra en dialog mellom henne og fostermor, hvor fostersønnen på 9 år er tilhører. Hensikten med denne samtalen var å gi gutten informasjon om en utvidet samværsordning med sine biologiske foreldre, noe fostermor allerede hadde fått informasjon om. Sara forteller:

Det er jo en måte å fortelle han det og, men kanskje gi han litt mer rom til å ... han kan sitte og tegne og, ja, holde på med litt ting og tang, da, mens jeg *vet* han får med seg hvert eneste ord vi sier ... og det, ja, for det andre det tar vi jo på telefon, det han ikke skal høre. Men det er klart at det er ikke noe vits å legge skjul på at fostermor ble oppgitt over mor for han var jo der når det skjedde! Og det kan egentlig være godt å få bekrefta det og høre det og at vi snakker om det på en ordentlig måte i etterkant da.

Hun trekker fram viktigheten av at barnet får formidle seg uten press og barnet kan selv regulere når det ønsker å si noe eller ikke så lenge de voksne snakker slik at barnet forstår og gir rom for å snakke. Barnet kan slik være deltakere også ved å *høre* samtalen mellom de voksne uten å si noe selv. Dette kan forstås som passiv deltakelse der de voksne ikke aktivt utforsker og etterspør barnets synspunkter på den voksne dialogen. Forskning viser at barnet kan være usikker på om de kan delta når de voksne snakker seg imellom, med andre ord strever med å finne ut av reglene i samtalen (Lobatto 2002). Så uten å samtale med barnet, vet man ikke hva barnet tenker. Informanten forteller at hun opplevde at gutten fulgte med og var interessert i samtalen uten nødvendigvis si noe. Det kan være vanskelig å tolke om barnet forstår det som blir sagt uten at barnevernsarbeideren utforsker dette nærmere og får barnets synspunkt på de voksnes fokus. Det er først da man kan snakke om at barnet faktisk deltar gjennom et felles fokus, og at det på den måten skjer en gjensidig dialog og samarbeidsprosess mellom barnet og de voksne (Gulbrandsen 2014a; Strandbu 2011). Dette understrekes i neste eksempel der Turid forteller fra et hjemmebesøk:

Ho (jente 9 år) skulle vise meg at ho klarer! Ho mestrer hvis ho får lov! Det er de tingene som egentlig er et middel for å jobbe med familien. Hun ble veldig glad og stolt over at ho kokte kaffe! Og pappaen var også veldig stolt og sa at det kunne hun gjøre framover også. Hvorfor ikke hjelpe til?!

Barnet blir gitt mulighet for å vise mestring gjennom aktivitet som blir felles fokus for anerkjennelse.

Anerkjennelse

Hovedfunn fra barnevernsarbeidernes erfaringer viser at barnets deltakelse blir fremmet av foreldrenes anerkjennelse av barnets følelser og opplevelser, noe som tidligere forskning viser er et sentralt barnespesifikk tema for barn i familieterapi (Mæhle 2000). Informantene forteller at barnet setter pris på å ha oppmerksomheten fra de voksne og ønsker anerkjennelse fra foreldre, men foreldre kan ha utfordringer med å sette fokus på barnet på grunn av egne

problemer og konflikter. Barnevernsarbeidernes behov for å anerkjenne barnets følelser som en form for erstatning av foreldrenes mangel på dette, kan forstås på bakgrunn av disse utfordringer. Flere informanter trekker fram at det er viktig å ha skyldfølelse som tema fordi barn ofte sliter med det og da kan denne skyldfølelsen reduseres ved at foreldrene anerkjenner barnets følelser, forklarer og hjelper barna å forstå at for eksempel skilsmissen ikke er deres feil. Barnevernsarbeiderens rolle kan derfor forstås som å utforske og assistere barnet i sin meningsskapning og etterspørre foreldrenes respons på dette i et felles meningsarbeid (Gulbrandsen, Seim og Ulvik 2012). Jeg vil nå vise noen eksempler på dette, Stine forteller:

Hvordan føler dem barna seg når dere (foreldrene) ikke klarer å samarbeide! Ja de må sette seg inn i følelsene til barna: hvordan, hvordan tror dem at de opplever det? Og det å bruke følelsesregisteret, så er det ofte at mange får sånn ahaopplevelser, da.

Stine sier videre:

Sette litt ord på det man tror barnet føler er vanskelig i familien, så prøver du å få dem til å forstå følelsene sine, da når de reagerer som de gjør.

En annen, Sara sier det slik:

Det er et eksempel der fostermor hjelper han til å sette ord på det som han kanskje synes var litt vanskelig å si at det er så rotete hos mamma, at jeg ikke har lyst til å være der, så ho hjalp han da, så var det liksom greit.

En annen informant, Turid, forteller om en dialog mellom seg og en far hvor hun forsøker å få far til å fokusere på gutten (11) som også var tilstede:

Jeg har sagt veldig konkret til han at han ikke har lov til å sitte å snakke om negative ting om mora til barna foran barna. Tross alt har du vært glad i henne og dere har to barn sammen. Nå snakker vi om andre ting ... ok?

Barnevernsarbeideren legger til rette for at barnet kan delta i samtalen ved å direkte anbefale far å legge til side konflikttema mellom foreldrene. Dette eksemplet kan forstås som en tydelig uenighet mellom barnevernsarbeideren og faren på hva som er riktig måte å ha samtalen på. Informanten forteller at gutten ble taus når hun ba faren slutte å snakke negativt om moren. Barnevernsarbeideren er direkte og ærlig på hva hun synes er den beste måten å samtale på. Forskning viser at barn ikke opplever det meningsfullt å delta i familiesamtalen dersom de selv er for mye i fokus på bekostning av sine foreldre (Lobatto 2002). Denne studien konkluderer med at barna hele tiden følger med på alliansene i rommet og passe på at de selv er passe inkludert i samtalen. Dette peker på nødvendigheten av at de profesjonelle yrkesutøverne ikke bare har fokus på barnet, men også støtter foreldrene i familiesamtalen. Dette kan gjøres ved en nysgjerrig, respektfull utforskende måte der den profesjonelle

utforsker foreldrenes synspunkter på for eksempel innholdet og formen på familiesamtalen. En avklaring av forventinger til samtalen kan bringe barnets behov i fokus. Denne informanten, Turid kan gi et inntrykk av at hun og gutten hadde avklart forventningene til samtalen, men ikke inkludert faren i dette.

Intervjuer: Hvordan reagerte Thomas på den samtalen som du og pappaen hadde der?

Turid: Nei, han ble veldig sånn stille. Hele poenget med samtalen var at Thomas skulle fortelle at han hadde vondt i magen for det hadde jo Thomas og jeg planlagt på forhånd.

Intervjuer: Så hvordan kom du videre inn på det da?

Turid: Jo jeg gikk videre på å spørre Thomas om: Hvordan går det med magen din fordi forrige uke du hadde vondt i magen. Hvor han svarer: Det kommer og går. Men kjære deg hva er det egentlig du har noen ganger? Så sier Thomas: Jeg føler egentlig jeg er så veldig lei meg inni meg innimellom fordi du vet dere ble skilt på grunn av meg! For husker du pappa da jeg og Ida (lillesøster) kranglet og du og mamma ble så sint også etter det ble dere skilt. Gutten begynner å gråte og far svarer: Ja, gutten min det er ikke din skyld, det er ikke på grunn av den krangelen mellom deg og Ida. Jeg og mamma vi kunne ikke leve mer sammen fordi vi voksne hadde problemer med å leve sammen. Det er aldri din skyld, og jeg er glad i deg og jeg vet også mamma din er glad i deg og du må *aldri* finne på å tenke sånn!

Intervjuer: Hva tenker du at du gjorde som bidro til dette samspillet mellom far og Thomas?

Turid: Jeg tror jeg bidrar til at Thomas får den tryggheten å kunne snakke om følelsen sin med far og mor (lengre pause). Ga han den trygge arena. At han kunne snakke. Og er ikke redd til å fortelle Og far ble ikke sint eller mor ble sint, for på en måte du bevisstgjøre pappa og mamma også.

Barnevernsarbeideren forstår familiesamtalen som en mulighet for at barnet får delt sine følelser og at omsorgspersonene får mulighet til å anerkjenne disse følelser og redusere skyldfølelse hos barnet. Dette er i likhet med Lobattos (2002) undersøkelse som viste at barna først delte sine problembeskrivelser etter at foreldrene aktivt hadde erkjent sine vanskeligheter eller bidrag til vanskelighetene. Turid formidler at en slik åpen og anerkjennende familiesamtale blir en trygg arena og at hun på den måten har nådd målet sitt med samtalen:

Han (gutten) kunne snakke om den følelsen, ikke bare med far også med mor. Men samtidig er barna redd for at hvis jeg forteller, så kan pappa bli sint eller mamma kan bli sint. Jeg tror også det bidrar til at gutten med både far og mor kan bygge en annen relasjon og se på ting annerledes enn før. Også bevisstgjør foreldre på at et barn også har masse usikkerhet og følelser inni seg og hvis vi ikke gir rom for den, da klarer de ikke åpne seg.

Dette eksemplet viser hvordan barnevernsarbeideren legger til rette for barnets medvirkning gjennom dialog mellom barn og foreldre. Tilretteleggingen bidrar til at gutten i eksemplet

søker informasjon om sammenhengen mellom seg, søsteren og foreldrene og dette bidrar til at han utvikler en ny forståelse. En slik åpen dialog i systemiske familiesamtaler handler først og fremst om en nysgjerrig, utforskende, respektfull holdning hos yrkesutøveren framfor teknikk. I denne åpne dialogen er den enkeltes opplevelse viktig og utforskes derfor slik at alle i familien kan lytte til dette og gi sin respons på det. Informantene peker på at familiesamtalen bidrar til styrking av relasjoner i familien og økte muligheter for å se annerledes på ting. Stith (1996) sin undersøkelse viser også at barn opplever at familiesamtalen kan skape en større forståelse og samhold i familien ved at alle uttrykker hva de tenker og føler om de andre i familien. Barna i denne undersøkelsen ønsket å kunne snakke om vanskelige tema, men også løse dem.

I denne undersøkelsen forteller barnevernsarbeideren om hvilke dilemma de opplever med familiesamtalen. De er redde for at foreldrene ikke skal klare å anerkjenne barnets opplevelser. Mangel på anerkjennelse av barnet hadde kanskje blitt annerledes om barnevernsarbeideren startet med å assistere foreldrene i et anerkjennende barnefokus slik at barnet lettere kunne delta som del av en *prosess* framfor at barnevernsarbeideren og barnet på forhånd (i en barnesamtale) legger fram et ferdig *resultat* til foreldrene i familiesamtalen eller foreldresamtalen. Fokus på resultat kan henge sammen med barnevernets strukturer der samtaler kan bli sett på som middel eller redskap for deltakelse som skal legges til grunn for beslutninger (Ulvik 2014, 64-65). Et resultatfokus vektlegges barnets *rett* til å uttale seg og medvirke i beslutningsprosesser (Strandbu og Universitetet i 2007), med andre ord hvorvidt barnekonvensjonens krav er oppfylt. I familieterapi er prosess sentralt. Hvordan familiemedlemmene gjennom gjensidig påvirkning over tid i samspill med sine omgivelser kan gi gode endringer underveis. Spørsmålet er om fokus på prosess ikke er så vanlig i barnevernet på grunn av de strukturer som jeg nevner overfor. Familiesamtalen i barnevernet kan slik jeg forstår det, både være prosess og resultatorientert på samme tid slik også Ulvik (2014, 63) skriver om former for deltakelse.

Barnets deltakelse i familiesamtalen blir fremmet av foreldrenes anerkjennelse. Foreldrene kan trenge assistanse av barnevernsarbeideren i å strukturere samtalen slik at barnet lettere deltar gjennom felles fokus og dermed gir mulighet for foreldrenes engasjement i barnet. Bruk av leker i samtalen kan være en form for deltakelse med et felles fokus der også tiden som ramme for samtalen har en betydning.

Tid og felles fokus- leker og aktiviteter i samtalen

Flere barnevernsarbeidere forteller om hvilken betydning tiden har som premiss for barnets deltakelse. De fleste informantene forteller om barnets lek og aktiviteter i samtalen, men det er ikke alltid at dette gir et felles fokus i samtalen. Dette kan være dans, judo, bok, tegning, lekser, ball, bilder.

En informant, Kari forteller fra en familiesamtale i et fosterhjem med en gutt på 7 år der hensikten med samtalen var å gi gutten informasjon om bytte av fosterhjem:

Han *delte*! Jeg så at han forsvant på en måte litt ut også var han jo ikke ute, for han kom tilbake, også hadde han nye spørsmål. Om det kunne gå ett minutt eller om det gikk to eller fem, så kom han tilbake! Og da hadde han masse spørsmål og det gjorde jo han gang på gang! Han var midt i en lek også plutselig bare stoppa han: Må jeg bytte skole? La han få den tida og møte han på hans spørsmål istedenfor at vi skal lage nye spørsmål i hodet hans liksom. At det var hans spørsmål som kom og ikke svar på mine spørsmål, da! Jeg hadde bestemt meg for at det skulle være på guttens *premiss*. Og ikke på mine; alt det fine, flotte jeg har lyst å si for å ivareta den gutten. For det er ikke alltid å ivareta!

Wilson (1998) skriver om hvordan man kan bruke leker og kreative aktiviteter som en ramme for samtalen for å skape muligheter til å komme i kontakt med barnet i en lekende og ikke-truende aktivitet. Han framholder at et felles fokus kan gjøre det lettere å ha en samtale gjennom deltakelse i en aktivitet. Wilson (1998) mener vi trenger mange kreative ideer når vi skal hente fram barnets egen beskrivelse og opplevelse og familiens syn på det.

Barnevernsarbeiderne ser det viktig å akseptere barnets behov for gå inn og ut av samtalen. Thorn (1999) sin undersøkelse av barn i familierapi viser at barna trenger ro og pauser i samtalen. Annen forskning viser at barn ikke ønsker at saksbehandlere skal stresse (Follesø 2014). Eksemplet over viser betydningen av at barnevernsarbeideren tok seg tilstrekkelig tid ved å la barnet regulere seg inn og ut av samtalen ved hjelp av ulike aktiviteter. Dette bidro til at han kunne stille spørsmål når han var klar for det. Barnet viser barnevernsarbeideren vei for sin egen deltakelse i samtalen. Denne muligheten barnevernsarbeideren får av barnets innsikt forutsetter barnet som aktør (Slettebø og Seim 2007). Aktiv deltakelse kan ut fra eksemplet forstås som at barnet stadig vender tilbake med nye spørsmål. Barnet søker informasjon og utvikler sin forståelse på denne måten. Barnevernsarbeideren erfarer at barnet får utforske sin situasjon ved å stille egne spørsmål framfor at hun stiller spørsmål til gutten. Denne gjensidige samarbeidsprosessen mellom barnet og de voksne gjør det mulig for gutten å skape mening i sin situasjon (Ulvik 2014). Informanten peker på de store utfordringer ved å samtale med barn i vanskelige situasjoner, og at hennes gode intensjoner ved å stille de riktige

spørsmålene kan stå i veien for guttens egen påvirkning av samtalen (Hennum 2010; Gallagher 2008b). Ut fra systemisk forståelse ser man her at det ikke er bare familiemedlemmene som endrer seg. Ny kunnskap og ny forståelse skaper også forutsetning for endring hos barnevernsarbeideren. Hun viser hvordan familiesamtalen bidrar til refleksjon over sitt arbeid og mulig endring av praksis. Dette er det flere informanter som forteller om.

Familiesamtalens funksjon

Familiens funksjon knytter til seg mange temaer og har allerede blitt berørt. Jeg vil trekke fram noen hovedtema barnevernsarbeiderne fortalte om.

Nye perspektiver og endringsmuligheter

Familiesamtalen bringer nye perspektiver for barnet og omsorgspersonene og er et viktig ledd i endringsarbeid og er en arena for både informasjonsarbeid og meningsarbeid. Barn ønsker å delta og løse problemer i familien sin. Dette støttes av tidligere forskning (Johnsen og Torsteinsson 2012). Stine forteller om en 13-åring:

Ho får vært der under hele prosessen, så vil ho kanskje se at det vil bli endring i samtalen og kanskje få andre perspektiver ho også.

Endringen informant refererer til her er foreldrenes ansvar for endring og det påpekes at voksne og barn har ulikt ansvar (Gallagher 2008b; Søftestad 2007). Foreldrenes ansvar kan tydeliggjøres i familiesamtalen ved at barnets egne opplevelser og hverdag kommer i fokus (Fauske 2014). Mæhle (2000) skriver at familierapi er en effektiv måte å endre samhandling i familien på. Frøyland (2008) trekker fram at foreldrene i sin undersøkelse opplever samtalene som en mulighet til å oppleve barna på nye måter, og får nye perspektiver gjennom refleksjoner og å oppleve barna sine i dialog med andre voksne. Barna understreker betydningen av å bli regnet som aktiv deltaker og at situasjonen hjemme hadde endret seg i løpet av disse samtalene. Øvreeide (2009) skriver også om hvordan familiesamtalen kan berøre foreldrene ved å se og høre barna sine på andre måter. Samme informant forteller videre om en familie som hadde fortalt henne hva de hadde gjort etter en familiesamtale:

De hadde satt seg ned og lagd avtaler og blitt enig og ting hadde rulla og gått fra dag en fordi barna hadde vært med på det!

Denne fortellingen sier noe om at familiesamtalen kan bidra til gode endringsprosesser og at barna kan bidra med løsninger. Forskning viser at barna gjerne deltar med konkret problemløsning (Johnsen og Torsteinsson 2012, 70). Stine forteller fra en familiesamtale med mor, et av hennes barn og stefar:

Så blir kanskje litt unyansert når barna egentlig bare hører på mor ... Så er det viktig at ho (jenta) får høre begge sider av saken. Derfor kan det være gunstig når jeg kommer inn da og har et helt annet blikk, og kommer med noen andre spørsmål og får dem til å tenke og se litt annerledes på ting, da og sette ting i perspektiv.

I familieterapi er det sentralt at den enkeltes subjektive opplevelse kommer fram mens de andre familiemedlemmene lytter for deretter å formidle sin opplevelse. Ved at dette skjer i åpenhet, kan de gjennom en gjensidig utforskning av hverandres opplevelser bidra til nye perspektiver og endring. Tidligere forskning viser at barn setter pris på å gi uttrykk for det de tenker og føler om de andre i familien, og dette kan skape større forståelse og samhold i familien (Stith 1996). Dette er noe informantene også forteller om.

Barn trenger sine nære omsorgspersoner tilstede når viktig informasjon skal gis, og hjelp til å skape mening. I familieterapi forstår man problemer og relasjon i sammenheng, og dette relasjonsaspektet understrekes av tidligere forskning (Alanen 2007; Gallagher 2008b; Johnsen og Torsteinsson 2012; Wilson 1998; Øvreeide 2009; Ellingsæter og Leira 2004).

En informant, Kari forteller om forhold som påvirker valg av samtaleform når hun skal gi informasjon til et barn at han skulle flytte til et annet fosterhjem. Hun begrunner valget av å ha med fostermor i samtalen med gutten slik:

Fostermor er jo primær omsorgsperson, og vi skal jo gå igjen! Det var helt *klart* at ho skulle være med i den samtalen for å ivareta gutten! I og med at vi er så obs på at det her er ikke hans skyld, så skulle han i alle fall få svar på det han spør om i den samtalen.

Kari trekker fram at barnets beste involverer viktige relasjoner til voksne. Hennes utgangspunkt er en informasjonssamtale med gutten som blir utvidet til å gi han mulighet til å påvirke ved sine spørsmål, og skape forståelse i sin situasjon. Informanten omtaler omsorgspersonen ivaretagelse av gutten som viktigere enn seg selv som profesjonell yrkesutøver (Fauske 2014). Hun trekker også fram at familiesamtalen kan bidra til å redusere skyldfølelse hos barnet ved at omsorgspersonene kan hjelpe barnet å forstå hvordan ting henger sammen i familien, og barnevernet som beslutningssystem. Familiesamtalen bidrar slik til å utvide en forståelse. Det har vært drøftet blant familieterapeuter om ikke det

systemiske perspektivet bidrar til å overføre skyld fra individet over på foreldrene eller hele familien (Johnsen og Torsteinsson 2012). I eksemplet overfor fokuseres på relasjoner og at vi i en familie kan påvirke hverandre negativt og positivt. Dette er i nær forståelse med systemisk teori der den sirkulære gjensidige påvirkningen mellom familiemedlemmene er sentral.

Åpenhet, samarbeid og endring

Informantene forteller om at familiesamtalen bidrar til åpenhet mellom familiemedlemmene, og samarbeid mellom barnevernet og familien. Denne samtaleformen gir mulighet for fordeling av påvirkningsmuligheter som kan innebære et endringspotensiale. Alle informantene formidler viktigheten av at barnet ser og hører at barnevernet har et godt samarbeid med foreldre. Dette kan forstås som en aksept av foreldrene. Barnevernsarbeiderne begrunner hensikten med familiesamtalen med at barnet allerede har mye kunnskap om familien og har egne meninger å dele. Lise tydeliggjør dette:

Jeg syns det har vært nyttig ... tenker sånn spesielt på ... på barnet. At de vet hva vi har snakka med foreldrene om, at foreldrene vet hva barna har sagt til oss. At man kan ha en sånn åpen dialog på det. Tenker at det er viktig at de hører det samme på et vis, da. Særlig at barnet vet ... hva vi tenker kan være trøblete i familien, ikke sant, at vi kjenner til deres strev ... og at vi sier noe om dette til foreldre mens barnet hører på, ... at gutten altså får liksom være en del av det og vet at vi ser og at vi følger opp.

Familiesamtalen beskrives som et viktig ledd i at barnet får oppleve å være del av en helhetlig sammenheng med sin familie og barnevernet som hjelpesystem. Strandbu (2011) mener at siktemålet med samhandling med barn, er å oppnå forståelse av barnets opplevelser, uttrykk og meninger i de sammenhenger barnet er en del av. Informantene forteller at dette meningsarbeidet kan bidra til å løse problemene i familien og skape gode endringsprosesser hos omsorgspersonene. Stine formidler det slik:

De (barna) har jo masse tanker og opplevelser i det her de også. Så dem trenger å sortere og kanskje dem kan hjelpe til.» Hun fortsetter: «Barn har jo ofte ikke noe svar på hvorfor de er sinte eller frustrerte eller ukonsentrerte og ho snakka om ønsket om å være mer hos faren sin.

Det er også gjennomgående hos barnevernsarbeiderne at de opplever familiesamtalen som et sted der det er mulig med en dialog som er åpen for utveksling av refleksjoner. Selv om de voksne og barnevernet kan ha ulike ideer, viser informantene at det er rom for å tenke forskjellig. Lise sier det slik:

Han opplevde at foreldrene *romma* det han fortalte som var vanskelig, tålte at han faktisk sa det, sa noe om det og at han hørte hva vi sa og at han til slutt hørte hva foreldrene som sa noe om at: ja, vi hører hva dere sier og vi skal tenke på det liksom, sånn at de ga en liten åpning for at de kanskje ville gjøre en liten endring, da!

Utveksling av ulike opplevelser og ideer er sentralt i familierapi og kan bidra til løsning av problemer. I systemisk forståelse blir problemer forstått som interpersonlig kontra intrapsykisk, og må sees i sammenheng med andre relasjoner, som her foreldrene. Ideen om samarbeid som framkommer i eksemplet kan også forstås som enighet, og være med på å tildekke konflikter mellom barn og voksne (Gallagher 2008b).

Barnevernsarbeiderne forteller i denne delen blant annet at familiesamtalen bidrar til meningsutforskning og åpenhet. Den gjensidige samarbeidsprosessen åpner opp for nye perspektiver og endringsmuligheter, men kan også tildekke konflikter.

6 Oppsummerende sluttdiskusjon

Studien jeg har gjennomført viser at barnet lettere deltar i familiesamtalen ved at barnevernsarbeideren snakker *med* barnet *om* barnets konkrete hverdagsliv (Gulbrandsen 2014a; Andenæs 1991). Et annet sentralt funn er at barnets deltakelse i familiesamtalen bidrar til åpenhet og sammenheng for barnet, og at barnet utvikler sin forståelse og synspunkter gjennom familiesamtalen. Studiet viser at gjennom felles fokus på barnets opplevelser og aktiviteter, berøres relasjonen barnet har til sine foreldre og andre viktige barn og voksne.

Et sentralt funn i både min og tidligere forskning viser at når foreldre blir engasjert i barna utvides barnets deltakelse, og dette bidrar til endring og foreldrene får nye perspektiver på barnet sitt (Fauske 2014; Frøyland 2008; Stith 1996; Øvreeide 2009). Studiet kan også tyde på at dette engasjementet i barnet lettere skjer ved at barnevernsarbeideren stiller konkrete hverdagsspørsmål og utforsker barnets hverdagsopplevelser. Funnene viser dermed at barnets egen fortelling blir synliggjort ved en utforskning og engasjement hos både barnevernsarbeideren og foreldrene. Tidligere forskning kan tyde på at det er viktigst for barnet å få anerkjennelse og respons fra sine nære omsorgspersoner enn den profesjonelle yrkesutøver (Fauske 2014). Dette gir retning for familiesamtalen som metode.

Studien viser at barnevernsarbeiderens tilrettelegging for barnets medvirkning gjennom dialog mellom barnet og foreldrene resulterer i at barnet stiller spørsmål og søker informasjon og på

den måten utvikler ny forståelse. Undersøkelsen viser derimot at familiesamtalens funksjon kunne ytterligere blitt utvidet ved at barnevernsarbeideren tilstrebet fellesspørsmål der foreldrenes syn på barnets initiativ og barnets syn på de voksnes initiativ ble aktivt etterspurt Øvreide (2009). Dette er i tråd med det systemiske familieperspektivet som framhever at utforskning av mening bidrar til økt forståelse mellom familiemedlemmene. Barnevernsarbeiderens rolle og foreldrenes rolle kan forstås som å skulle utforske og assistere barnet i sin meningsskaping (Gulbrandsen 2014a; Gulbrandsen, Seim og Ulvik 2012). Muligheten barnevernsarbeideren får av barnets og foreldrenes innsikt forutsetter barnet og foreldrene som aktører (Slettebø og Seim 2007). Studiet peker også på at barnevernsarbeiderens iver og gode intensjoner (Gallagher 2008b; Hennem 2010) om å gjøre de «rette» tingene og mangel på tid, kan hindre barns deltakelse som en form for utforskende praksis.

Tidligere forskning viser at det mangler en praksis som kan gi struktur for å få gjennomført meningsskaping som en gjensidig samarbeidsprosess mellom barnet og de voksne (Gulbrandsen 2014a; Jenssen et al. 2014; Strandbu 2011). Det kan hende at barnevernets strukturer med fokus på barnets rett til å uttale seg som aktør i beslutningsprosesser, bidrar til redusert fokus på en praksis der barn og foreldre møtes sammen (Ulvik 2015). Denne studien viser at tilstrekkelig med tid øker barnets mulighet for reell deltakelse, noe også Follesø (2005) påpeker er viktig for å ivareta barnets rett til å medvirke. Spørsmålet er om barnevernet kan praktisere en beslutningsprosess som går over tid der barnet også får uttale seg gjennom familiesamtalen?

Materialet viser det er positivt for barn og foreldre å delta sammen. Tidligere forskning peker på at samtaler med barn helst skal foregå sammen med foreldrene eller andre omsorgspersoner fra barnets hverdag (Fauske 2014; Frøyland 2008; Hareide 2011; Johnsen og Torsteinsson 2012; Nordenhof 2008; Øvreide 2009). Samtidig peker denne forskningen på at det er viktig å imøtekomme barn eller ungdom som ønsker eller har behov for individuelle samtaler som supplement til familiesamtalen. Familiesamtalen som tilnærming har en annen funksjon enn barnesamtalen, men det finnes også likheter i hvordan barns deltakelse blir utforsket gjennom bruk av dialogiske prinsipper (Gamst 2011; Øvreide 2009). Disse samtaleformene trenger derfor ikke være et motsetningsforhold, men kan være tilnærminger som kan utfylle hverandre. Studien viser retning for en utvidelse av praksis med mer bruk av barns deltakelse i familiesamtalen som en utforskende praksisform med fokus på prosess.

Funnene viser at barnevernsarbeideren har separate barnesamtaler i forkant av familiesamtalen for at barnets stemme lettere skal bli hørt. Barnevernsarbeiderne forteller om eget ubehag og følelse av utilstrekkelighet i å ivareta barnet når foreldrenes egne konflikter eller egne problemer kom i forgrunnen i samtalen eller at foreldrene ikke klarer å anerkjenne barnet. Funnene viser at barns deltakelse blir passiv når det blir for mye voksensnakk. Barnevernsarbeiderne opplever det utfordrende å ivareta alles deltakelse i samtalen. Disse utfordringene bidrar til at de velger å snakke med barna og foreldrene hver for seg. Samtidig pekes det på at barnet kjenner til familiens vanskeligheter fra før av og tåler å høre dette. En kan derfor lure på om det først og fremst er profesjonsutøverens behov for å løse ubehaget knyttet til disse dilemmaene ved å ha separate samtaler (Nilsson og Trana 2000). Man kan undres om det er nødvendig å dele opp samtaler for at barna skal oppleve det trygt eller om profesjonelle yrkesutøvere kan tilrettelegge familiesamtalen slik at barnet opplever det trygt å delta. Studien peker på at barnet lettere deltar når rammene og forventningene til familiesamtalen er avklart i starten av samtalen (Lobatto 2002; Wilson 1998). Denne tydeliggjøringen av struktur bidrar til at foreldrene også lettere utforsker barnets stemme og setter sine egne problemer og konflikter til side og unngår å snakke *om* barnet med barnevernsarbeideren.

Barnevernsarbeidernes dilemmaer knyttes til balansen mellom barnets rett til både beskyttelse og medvirkning, noe også andre har kommet fram til (Jenssen et al. 2014). Strandbu (2011) konkluderer med at jo vanskeligere barnets livssituasjon er, jo viktigere er det å gi barnet en mulighet til deltakelse. Men jo vanskeligere barnets situasjon er, desto større er de voksnes tilbøyelighet til å beskytte og verne om barnet heller enn å utforske sammen med barnet dets opplevelser, spørsmål, tanker, meninger og forslag. Spørsmålet er om barnevernets praksis med atskilte samtaler mellom barn og foreldre kan være med på å opprettholde problemer i familien da denne praksisen reduserer muligheten for familien å gjøre en gjensidig samarbeidsprosess som bidrar til endringsmuligheter. I denne studien og i systemisk perspektiv, ses familien oftest som en ressurs i dette endringsarbeidet.

Studiet viser at barnevernsarbeideren blir utfordret i familiesamtalen på fordeling av påvirkning mellom de som deltar for at den enkeltes opplevelse og meninger kommer fram i fellesskap (Gallagher 2008b; Hennem 2010). Voksne og barn kan ha ulike oppfatninger om problemer og løsninger, og denne undersøkelsen viser at familiesamtalen er et sted der barnet får en mulighet til å si sine meninger og at disse blir utforsket av sine nære omsorgspersoner og andre deltakere,

såkalt meningsarbeid. I et maktperspektiv vil det være forskjell på fordeling av makt mellom voksne og barn, men også ulikhet i makt mellom foreldrene og barnevernsarbeideren. Barneverntjenesten vil alltid ha den avsluttende beslutningsmyndigheten. Samtidig viser studien muligheten for en utforskende holdning i lys av nøytralitetsbegrepet, til tross for barnevernets normative retningslinjer. En utforskende praksis gjennom familiesamtalen som en gjensidig samarbeidsprosess mellom deltakerne, vil kunne gi barnevernsarbeideren et bedre beslutningsgrunnlag når den enkeltes stemme blir hørt. Barns deltakelse og barnets beste henger sammen. Samtaleformer som understreker barnets deltakelse kvalitetssikrer og bidrar til effektive tiltak fordi de er skreddersydd (Strandbu 2011, 87). Denne undersøkelsen og andres forskning peker på at familieterapi som metode er effektiv til å bidra med endringer i familiesamspillet (Mæhle 2000).

Flere forskere hevder systemiske familiebehandlere har nytte av forskningsbasert kunnskap som både omfatter evidensbasert og erfaringsbasert forskning (Solem, Thuen og Tilden 2008). I denne undersøkelsen har barnevernsarbeiderne og intervjuer skapt kunnskap med utgangspunkt i hvordan praksis erfares. Studien har derfor hatt fokus på det unike kontra det universelle i hver enkeltes opplevelse og søken etter mangfold slik også systemisk familieterapi og sosialkonstruksjonismen framhever (Follesø 2005). En utforskende praksis leder også opp til en diskusjon om bruk av manualbaserte samtaleformer i barnevernet som er evidensbaserte og universelle. En erfaringsbasert praksis gir mulighet for barnets deltakelse med tema fra sitt hverdagsliv uten at denne utforskningen blir for mye styrt, slik ofte tilfellet er ved manualbaserte tilnærminger. Det kan være nyttig for profesjonelle utøvere å benytte seg av begge typer kunnskapsforskning. Det som er avgjørende er å ha et kritisk blikk på *hvordan* denne generelle kunnskapen blir anvendt i praksis slik at praktikerer ikke mister av syne det unike ved hvert barn og hver familie.

I denne undersøkelsen er utvalget lite, og de som deltok var spesielt interessert i familiesamtalen, noe som vil kunne ha påvirket det positive funnet med familiesamtalen som praksisform. Samtidig viser informantene muligheter og begrensninger ved andre samtaleformer også. Studien kunne hatt en utdypning av barnevernets strukturer og kontekst for familiesamtalen. Det kan også stilles spørsmålsteget ved at jeg har brukt tidligere forskning fra andre kontekster i tillegg til barnevernet. Forskningen er anvendt på grunn av lite forskning på familiesamtaler i barnevernet, men også for at forskning fra ulike kontekster med barn og unge kan bidra til et mangfold av refleksjoner over praksis.

7 Avslutning

Studien viser det er behov for samtalepraksiser som fremmer barnets deltakelse som en utforskende praksis, noe også tidligere forskning i barnevernet har vist (Gulbrandsen 2014a; Slettebø og Seim 2007; Strandbu 2011). Undersøkelsen har vist nytten av familiesamtalen som en ikke-manualbasert tilnærming som fremmer utforsking av barnets opplevelser og konkrete hverdagserfaringer i sine nære relasjoner. Studien viser nødvendigheten av å se barnet som del av en helhet der alle familiemedlemmer gjensidig påvirker hverandre, og dermed er det viktig å ha samtaler med barn og foreldre sammen. Dette systemiske perspektivet gir retning for å inkludere søsken og andre viktige voksenpersoner. Familiesamtalen med felles fokus på barns deltakelse gjennom utforsking av konkret hverdagsliv, bør i større grad anvendes i barnevernet. Studien viser viktigheten av familiesamtalen som en gjensidig samarbeidsprosess med de involverte, og at familiesamtalen gir struktur og ramme for barnets deltakelse.

Alle praktikere som jobber med barn og unge og deres familier vil kunne ha nytte av denne studien da den fokuserer på behovet for barns deltakelse og en utvidelse av denne medvirkningen gjennom familiesamtalen. Styrken ved denne undersøkelse er at jeg ved bruk av livsformsintervjuet som utforskende metode har bidratt til mangfoldige refleksjoner (Andenæs 1991; Ulvik 2014). Dermed vil praktikere kunne kjenne seg igjen, og studien ville kunne bidra til refleksjon over egen praksis, som har vært et mål for mitt studie. Studiet vil kunne resultere i et kritisk blick på barnevernsarbeiderens forståelse av barnet som aktør i familiesamtalen. Med andre ord et blick på hva som er ”god” og ”dårlig” praksis. Samtidig vil det kunne berike forståelsen av hva som kan kjennetegne profesjonelle praksiser med barn og unge. Som praktikere kan vi føle ubehag ved å bli utfordret på vår praksis samtidig som ubehaget er en kilde til kunnskap og innsikt (Ohnstad, Rugkåsa og Ylvisaker 2014). Det er viktig at ubehaget ved barns manglende deltakelse i barnevernet håndteres ved at barnevernsarbeidere får hjelp til en tematisering av slike dilemmaer gjennom blant annet faglig veiledning framfor manualer (Vagli 2014).

Referanser

- Aas, Karin Heiberg. 2013. "«Å samtale med barn i barnevernet er mye mer enn bare å snakke med ...» – Erfaringer fra et kompetanseutviklende prosjekt i praksis." *Tidsskriftet Norges barnevern* 90 (04): 212-224.
- Alanen, L. 2007. *Childhood as generational condition*. III. Childhood. Critical concepts in sociology. London: Routledge.
- Andenæs, A. 1991. "Fra undersøkelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5 åringer." *Nordisk Psykologi* 43: 274-292.
- Beck, U og E Beck-Gernsheim. 2002. "On the way to a post-familial family." I *Individualization*, 85-98. NewDehli: Sage Publications.
- Bertalanffy, Ludwig von. 1968. *General system theory : foundations, development, applications*. New York: George Braziller.
- Boscolo, L og P Bertrando. 1996. *Systemic Therapy with Individuals*. London: Karnac Books.
- Brannen, Julia, Ellen Heptinstall og Kalwant Bhopal. 2000. *Connecting children : care and family life in later childhood*. London: RoutledgeFalmer.
- Cecchin, G. 1987. "Hypothesizing, circularity and neutrality revisited; an invitation to curiosity." *Family Process* 26: 405-413.
- Duncan, Barry, Oddny Ystanes, Anne-Grethe Tuseth, Tor Fjeldstad og Jacqueline Sparks. 2008. *I fellesskap for endring : en håndbok i klient- og resultatstyrt praksis*. Heroic clients, heroic agencies. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira. 2004. *Velferdsstaten og familien : utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fauske, Unni. 2014. "Hva mener barn er nyttig hjelp i familieterapi?" *Fokus på familien* 3.
- Follesø, Reidun. 2005. "Kritisk teori i sosialt arbeid." I. Oslo: Gyldendal akademisk, 2005.
- . 2014. "Barnevernet i hastighetens tid: - De må ikke stresse sånn! Fortellinger fra barn og unge." *Tidsskriftet Norges barnevern* (04): 218-220.
- Frøyland, Liv. 2008. *Barn og foreldre i samme rom. Erfaringer med familiesamtaler i BUP*. Oslo: Diakonhjemmets høgskole.
- Gabb, J. 2008. *Resarching intimacy in families*. The Open Universtity, UK: Palgrave Macmillan.
- Gallagher, M. 2008a. "Foucault, power and participation." *International Journal of Children`s Rights* 16: 395-406.
- Gallagher, Michael. 2008b. "Foucault, power and participation." *International Journal of Children's Rights* 16 (3): 395-406. doi: 10.1163/157181808X311222.
- Gamst, Kari Trøften. 2011. *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, Liv Mette. 2014a. *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis : en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforl.
- . 2014b. *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis: en utforskende tilnærming*. Oslo: Universitetsforl.
- Gulbrandsen, Liv Mette, Sissel Seim og Oddbjørg Skjær Ulvik. 2012. "Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid." *Sosiologi idag* 42 (3-4): 54-78.
- Haavind, Hanne. 2000. *Kjønn og fortolkende metode : metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Hareide, B.J. 2011. "Hvorfor barn? En liten vandring i familievernets barneperspektiv." *Familievernets skriftserie* 1: 8-13.
- Hartzell, M., J. Seikkula og A-L von Knorring. 2009. "What children feel about their first encounter with Child and Adolescent Psychiatry." *Contemporary family therapy* 31: 177-193.
- Helgeland, Anne. 2014. Profesjonsetiske utfordringer ved barns deltakelse i familieterapi.
- Hennum, Nicole. 2010. "Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne." *Sosiologi idag* 40 (1-2): 57-75.
- Jenssen, Toril, Astrid Strandbu, Renee Thørnblad og Amy Holtan. 2014. "Saksbehandlers dilemmaer." *Fontene forskning* 1: 69-81.

- Johnsen, Astri. 2004. "Hva påvirker barns utvikling? En utviklingshistorie. Eller en terapeut i krise?" *Fokus på familien* 32 (04): 216-231.
- Johnsen, Astri og Vigdis Wie Torsteinsson. 2012. *Lærebok i familieterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer. 2005. *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv : interview, observationer og dokumenter*. København: Reitzel.
- Kvale, Steinar, Svend Brinkmann, Tone Margaret Anderssen og Johan Rygge. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utg. utg. InterView[s] learning the craft of qualitative research interviewing. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lobatto, Wendy. 2002. "Talking to children about family therapy; a qualitative research study." *Journal of family therapy* 25: 330-343
- Midtstigen, P. og G. Vik. 2007. "«oss står att liksom i eit anna land» – Dialog med barn når foreldrene er i konflikt." *Fokus på familien* 35 (01): 20-34.
- Mæhle, Magne. 2000. "Bruk av barnespesifikk kunnskap i familieterapi." *Fokus på familien* 28 (1): 19-37.
- Nilsson, M og H. Trana. 2000. "Fra opplevd dilemma til mulige løsninger i terapeutiske samtaler med barn og deres foreldre." *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 37: 541-551.
- Nordenhof, Ingelise. 2008. *Narrative familiesamtaler : med utsatte barn og deres forældre*. København: Akademisk forlag.
- Ohnstad, Anbjørg, Marianne Rugkåsa og Signe Ylvisaker. 2014. *Ubehaget i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Seim, Sissel. 2014. "Lederinnlegg." *Fontene forskning* (1).
- Slettebø, Tor og Sissel Seim. 2007. *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforl.
- Solem, May-Britt, Frode Thuen og Terje Tilden. 2008. "Å ta empirien på alvor - Er forskningsbasert kunnskap relevant for systemiske familiebehandlere?" *Fokus på familien* 36 (02): 88-106.
- Stith, S. M. mfl. 1996. "The voices of children: Preadolescent children's experiences in family therapy." *Journal of marital and family therapy* 22 (1): 69-86.
- Strandbu, Astrid. 2011. *Barnets deltakelse : hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Oslo: Universitetsforl.
- Strandbu, Astrid og Tromsø Universitetet i. 2007. "Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen." Institutt for pedagogikk og lærerutdanning, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Søftestad, Siri. 2007. "Terapi i en barnevernkontekst." *Fokus på familien* 1.
- Søndergaard, D.M. 2000. "Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspirert empirisk forskning." I *Kjønn og fortolkende metode*, redigert av Hanne Haavind. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Thomassen, Magdalene. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis : innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thorn, Helene. 1999. "Børns opplevelse af familieterapi." *Fokus på familien* 27 (3): 192-197.
- Ulvik, Oddbjørg Skjær. 2014. "Å utforske barns deltakelse i hverdagslivet: metodologiske refleksjoner." I *Barns deltakelse i hverdagsliv og profesjonell praksis- en utforskende tilnærming*, redigert av Liv Mette Gulbrandsen, 56-74. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 2015. "Talking with children: Professional conversations in a participation perspective." *Qualitative Social Work* 14 (2): 193-208. doi: 10.1177/1473325014526923.
- Ulvik, Oddbjørg Skjær og fakultet Universitetet i Oslo Det samfunnsvitenskapelige. 2005. "Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement : en kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger." Psykologisk institutt, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo Unipub.
- Vagli, Åse. 2014. "Ubehag i barnevernsarbeid." I. Oslo: Gyldendal akademisk, 2014.
- Widerberg, Karin og Kari Bolstad. 2001. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt : en alternativ lærebok*. Kvalitativ forskning i praktiken. Oslo: Universitetsforl.

- Wilson, Jim. 1998. *Child-focused practice : a collaborative systemic approach*. Systemic thinking and practice series. London: Karnac books.
- Øvreide, Haldor. 2007. "Det tredje ansikt i barnets relasjoner." I *Barn og unge i psykoterapi. Bind 1. Samspill og utviklingsforståelse*, redigert av Hanne Haavind og Haldor Øvreide, 97-136. Oslo: Gyldendal akademisk.
- . 2009. *Samtaler med barn: metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Vedlegg: Informasjonsskriv og samtykke

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

***«Hvordan konstruerer barnevernsarbeideren
barnet som aktør i familien?»***

Bakgrunn og formål

I samfunnet generelt har det skjedd en økende individualisering. Barnet er blitt gjort til en selvstendig aktør med egne rettigheter. De siste årene har kompetansen i barnevernet økt i det å snakke med barn, og barnesamtalen har vært i fokus. Denne studien vil undersøke barnevernsarbeiderens erfaringer med familiesamtalen, og hvordan oppmerksomheten blir rettet mot barnet i denne samtaleformen.

Formålet med prosjektet er å bidra til økt forståelse av hvordan barnet blir forstått av profesjonsutøvere, og å bidra til økt refleksjon rundt profesjonell praksis.

Prosjektet er en masterstudie ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien vil innebære at deltaker blir intervjuet alene ansikt-til-ansikt med masterstudent i cirka 1 ½ time. Temaene vil omhandle hvilke erfaringer deltaker har i konkrete saker med spesielt fokus på familiesamtalen. For eksempel; hva var avgjørende for valg av familiesamtalen? Spørsmål vil blant annet være knyttet til hvordan du som barnevernsarbeider tenker om barneperspektiv og familieperspektiv. Intervjuet er ønsket som en dialog. Dataene vil registreres via notater og lydopptak.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er bare student og veileder som vil ha tilgang på personopplysninger. Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon. Deltakerne vil anonymiseres som for eksempel «barnevernsarbeider på et kontor på Østlandet.»

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.07.2015. Personopplysningene, notater og lydopptak vil da bli slettet.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Signe Vagle (student) på mobil 90743036.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg: Brev fra personvernombudet

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES



David Hagers gate 29
N-0402 Bergen
Høylog
Tel: +47 55 58 21 17
Fax: +47 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr: 585 421 884

Wenche Bekken
Institutt for sosialfag Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 21.07.2014

Vår ref: 39229 / 3 / LT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 03.07.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

39229	<i>Hvordan konstruerer barnevernsarbeideren barnet som aktør i familien? Barnesamtalen og familiesamtalen et både og?</i>
Behandlingsansvarlig	Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Wenche Bekken
Student	Signe Vagle

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47 22 85 52 11. nsd@nsd.uib.no

BERGEN: NSD, Høgskolen i Bergen, Universitetet i Bergen, Strandheim. Tel: +47 73 55 11 07. E-post: svarvaksen@nsd.uib.no

TRONDHEIM: NSD, Universitetet i Trondheim, Høgskolen i Trondheim. Tel: +47 73 55 11 07. E-post: nsd@nsd.uib.no

Personvernombudet for forskning



Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 39229

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen i Oslo og Akershus sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc /mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 01.07.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

Personvernombudet legger til grunn for sin godkjenning at det ikke samles inn og registreres personopplysninger om identifiserbare 3. personer (her ment barnevernsbarn og/eller deres foreldre).